CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीः पु.

पु.
६५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

इ.पु. ३६६

श्री राम चरितामृतम्

श्री श्री

श्री श्री

श्री श्री

श्री श्री

श्री रामचरितामृतम्

Nepal Sanskrit University, Balmiki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

५०८

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीगणेशाय नमः ।

अथ गणेशवैभवम् ।

गणेशपादाऽम्बुरुहद्वयेमनो-
मधुव्रतोऽद्यैव मया नियोज्यते ॥
यतः समस्तेन्द्रियगोचराऽभिधे
नयात्यसौ चम्पककानने रतिम् ॥ १ ॥
श्रुती मदीये व्यवहारगीःश्रुति-
श्रमादतिग्लानिमुपेयुषी इमे ।
गिरीन्द्रकन्यातनुजन्मनः कथं
कथासुधाऽऽसाराझरीं न धास्यतः ॥ २ ॥
विभावितं किं भवता न भामिनी-
प्रतीकतीक्ष्णत्वमयि त्वगिन्द्रिय ? ।
कुतः कुमाराऽनुजमन्दिरोदरे
न सेव्यते कोमलमश्मनां तलम् ॥ ३ ॥
भिदां गतायां बहुधा मुधा रते
दृशावुदर्कापदि रूपसंपदि ।
विवेकवृत्त्यैकरसे नयेऽनया
गजाऽऽननीयप्रतिमाऽवलोकने ॥ ४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

त्वमाददानाना रसने ! रसानिमान्
षडेव धत्से स्वरसज्ञतामदम् ।
अजानती नामरसं गणेशितु-
रसज्ञतेयं वद कीदृशी तव ॥ ५ ॥
न नासिके ! निष्फलयाऽऽत्मनो जनु-
र्वृथैव गंधग्रहणाऽभिमानिनी ।
इभाऽऽस्यपादार्पितसूनसौरभं
भजस्व भूयो भवभंगदाऽगदम् ॥ ६ ॥
पराऽपवादाऽवटकोटरे चिरं
हठाल्लुठन्ती किल पंकिलाऽसि वाक् !
अथैकदन्तस्य कथैकवारिधिं
वगाहमानैव विशुद्धिमाप्नुहि ॥ ७ ॥
करौ ! वरौ केवलमौदरीं दरीं
क्रियाकरौ पूरयितुं न वै युवाम् ।
भवाऽत्मजस्याऽऽलयमार्जनादिकं
स्वमाचरन्तौ चरितार्थयिष्यथः ॥ ८ ॥
मुधा मदंघ्री गमनादरादमू
उपेयिवांसौ सुषमादरिद्रताम् ।
इतः परं तीर्थधरापरिभ्रमै-
रितां परां मंजुलतां महेशितुः ॥ ९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अहो ! अनाख्येय ! कदिन्द्रियद्वय !
त्वयाऽऽस्यतां मौनमवाङ्मुखेन तु ।
तथाहि नीचत्वजुषां प्रभोः पुरः
पुरस्क्रिया मूकतयैव सिद्ध्यति ॥ १० ॥

शिरश्चिरशङ्कीकृतलोलताऽर्जितां
घनीभवन्तीं धनिषु प्रणम्रताम् ।
जहज्जगद्धर्तुरजाऽङ्गजन्मनः
सृजत्वजय्यं चरणाऽम्बुजन्मना ॥ ११ ॥

नितांततांतो भवजीर्णकानने
भ्रमेण शश्वद्विषिदावतापिते ।
निमज्ज मज्जीव ! परिश्रमाऽपहे
गजाऽऽस्यरूपामृतनीरधौ चिरम् ॥ १२ ॥

तनुः प्रमेयाऽध्यवसाय एव ते
न रूपमेवाऽस्ति तवाऽन्यथा मते ! ॥
प्रमेयमेकं भवसूनुवैभवं
नितांतनष्टा तदजानती भवेः ॥ १३ ॥

निशम्यतां काय ! मदीयवागियं
हितं तवैवेदमये ! मयेर्यते ।
उपाय एकोऽपि न ते विलोक्यते
पुरः प्रभोर्यष्टिनिपातितां विना ॥ १४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

चिरादहंकारपिशाचक ! त्वया
भवान्तरेऽत्रापि पुरा भ्रमाम्यहम् ।
विनायकाऽऽख्यामनुना निराकृतो
विदापनायै न भवानवाऽऽप्यते ॥ १५ ॥

म्रियस्व हास्यं न यथार्थमुच्यते
घृणां वहेदाननतोऽपि काम ! ते ।
उमाऽऽत्मजः स्वामिभिरादृतेतरा-
न्न जीवनात्कष्टतरं परं भवेत् ॥ १६ ॥

इदं शृणु क्रोध ! मदीयभाषितं
शनैः पलायस्व यतस्व सत्वरम् ।
तवाऽपराधस्य परंपरां परां
न कोऽपि यावत्प्रभवे प्रभाषते ॥ १७ ॥

इयन्तमासीस्त्वमनेहसं सखे !
सुखं महाराजवदन्तरे मम ।
इतः परं तत्र शिवाऽऽत्मजे स्थिते ।
स्थितिर्भवेत्क्वेव वराक ! लोभ ! ते ॥१८॥

जडत्वमध्यापयता विना भृतिं
चिरं कृता मोह ! सहाऽऽसिका त्वया ।
पलायमानाय गजाऽऽस्यतोभिया
मयाऽद्य बद्धोगुरवेऽयमञ्जलिः ॥ १९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मदस्थितिं वीक्ष्य गजाऽऽस्यगंडयो-
र्मदस्थितिं ते सृजतो हि मास्मभूत् ।
मद ? स्थितावुद्यमनं, सनामता
न सर्वतः सख्यविधिप्रयोजिका ॥ २० ॥

पुरा हि मात्सर्य ! निजां भयकरां
मुहुर्मुहुर्दर्शयसि स्मयेन याम् ।
मयि प्रपन्ने शरणं गणेश्वरं
भणाऽद्य सा ते क्व गता बलिष्ठता ॥ २१ ॥

स्वच्छन्दं विचरत यूयमद्य सर्वे
मत्प्राणा ! भवति न मे भवद्भिरर्थः ।
कल्पन्ते ह्यपचितये न केचनाऽपि
व्यापाराः खलु भवतां भवाऽऽत्मजस्य ॥ २२ ॥

चित्ते शंभुसुतस्य पादकमलध्यानैकताने मम प्राणा ! स्तद्वशवर्तिनां हि भवतां रोधश्रमं नाऽऽरभे । आलम्बे वशमागते पुनरहो ! काऽऽलम्बितानांकथा ह्याकृष्ट लकुटे भवेत्स्वमिहाऽऽकृष्टैव पूपाऽऽवली ॥ २३ ॥

अस्मानेवाऽनुजीवञ्जयति बत वयं नाऽनुजीवेमचैत-
च्चेतश्चेत्याग्रहश्चेद्भवत वचसि मे वायवः ! साऽव-
धानाः । दास्यं द्वैमातुरस्याऽनुसरति सततं चित्तमेतन्म-
दीयं यौष्माकीणं पुनःकोहरतु तदनुजीव्यत्वमास्तां

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

चिराय ॥ २४ ॥ अन्योऽन्याऽऽश्रयतैव चित्तभवतोर्जा-
गर्ति वस्तुस्थितेस्तत्रैकस्यजये परस्य विजयोहीषत्करो
मारुत ! । चेतोमे सुहृदीश्वराऽऽत्मजपदांऽभोजाऽऽस-
वाऽऽस्वादनान्नाऽन्यत्कांक्षति किंचनाऽपि चरतु स्वैरं
भवान्काङ्क्षतिः ॥ २५ ॥ वायो ! कायतरावनेक-
विवरे चेतोमणिस्त्वं फणी व्यापारैरिह पंचभिः
कवलयञ्जीवाखुमास्यैः स्थितः ॥ सद्योजांगुलिकेन
संप्रति हठदाकृष्यमाणे मणावस्मिन्मूषकवाहनेन
भवतः शक्तया कया भूयते ॥२६॥ स्यादेतच्चित्तवा-
ताऽऽश्रयकलहकथोल्लेखनं ह्यप्रसक्तप्रस्तावाऽऽपन्नमी-
शाऽङ्गजगजवदनप्रार्थनं सांप्रतं मे ॥ उक्तैषामिंद्रियाणां
यदपि गणपते ! लालनाभर्त्सनाद्यैः शिक्षा साक्षा-
न्नहेयस्तदपि तव कृपामन्तरा तुस्वभावः ॥ २७ ॥ आ-
कीटादा विरिंचेर्निखिलजनिजुषोविघ्ननाथ ! त्वदाज्ञा-
निघ्नीभूयंभजन्तःकिमपि विदधते नस्वकीयेच्छयैते ॥
विद्वच्चेतःसहाया निगमगणशिरोभारतीयंसतीचे-
त्तर्हीमानींद्रियाणि प्रकृतिनियमने स्युःकथं शक्ति-
भाञ्जि ॥ २८ ॥ विघ्नाधीश ! त्वमेव त्वभिलषितफ-
लाऽऽवाप्तये मर्त्यलोकैराराध्यानांसुराणां सततमजहतं
प्रष्ठभावं बिभर्षि ॥ एतज्ज्ञात्वैव नान्याऽऽदरमनुसरता

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पात्यतेऽयंमयाऽऽत्मा त्वत्पादांऽभोजयुग्मे मम पुनरुचितं यत्त्वया तद्विधेयम् ॥ २६ ॥ मूलं वीचीचयानामिव सलिलनिधिं जन्मभाजां भवन्तं जानानां जनानां जगदिदमखिलं त्वन्मयं नैव नाना । प्रत्यत्तं बाधतेहि श्रुतिमिति कुटिलो मानवानां नवानां तर्कोऽयंकर्कशत्वं दधदतिमृदुलां शेमुषीं हन्त ! हन्ति ॥ ३० ॥ स्वाऽभीष्टप्रार्थिसर्वाऽमरनिवहनमन्मस्तकोत्तंसमीलद्रत्नच्छायाऽङ्कुरश्रीशबलनसबलद्वैतमारक्तिमानम् । पादांभोजे वहन्ती भवसुत ! भवतश्चेतसा भावयन्तः प्राज्ञोभूयो भवाऽन्तर्भ्रमणभवपरिश्रान्तिर्विश्रान्तिमापुः ॥ ३१ ॥

इति श्रीगणेशवैभवमिंद्रियगर्वकूलंकषंदाधिरामीयम् ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीगणेशायनमः ।

अथाऽपरोक्षानुभूतिः ।

एकस्मै हरिनाम्ने पर्याप्तं वै न यज्ञगज्ञालम् ॥
तेनाऽयं मनुजन्मा बद्धोमन्मानसं दहति ॥ १ ॥
हरमूर्तिं हरसूनुं हरचटुलाक्षोमथोहराऽऽत्मानम् ॥
भक्त्या वन्दे श्रीहरमप्येकं पञ्चधा भूतम् ॥ २ ॥

दृश्यव्यापारपारप्रशमसमरसान्निस्तरङ्गेऽन्तरङ्गे
निश्वासोच्छ्वासवेगोपरमणमसुषु प्राप्तवत्स्वज्जसैव ॥
नासाऽग्रं भ्रन्तरालं निटिलमथ पुनर्ब्रह्मणोरंध्रमन्ते पश्यन्त्यां निर्निमेषं दृशि च विजयते जाग्रदद्वैतबोधः ॥ ३ ॥
मिथ्यात्वे पुष्टिमायात्यनुदिनमननाऽभ्यासयोगस्य पाकाद्दास्यानां, वासनानां बलवति च निरालंबनत्वे निरूढे ॥ तन्मूलेचेन्द्रियाणां तदनु परिवृढे लीयमाने कुतोऽपिस्वान्ते, व्यापारहीनेष्वसुषु विजयते काऽपि निर्वासना चित् ॥ ४ ॥ चित्ते चेत्योन्मुखत्वं विजहति भगवन्नामजापप्रभावाद्भावाऽभावानशेषान्कवलयति सति ब्रह्मणि स्वेन धाम्ना ॥ निर्व्यापारेऽक्षवृन्दे गतवति विलयं क्वाऽप्यहंकारयक्षे निःसीमा निर्विकारा जयति निरुपमा सच्चिदात्माऽनु-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भूतिः ॥ ५ ॥ एकांतैकांतभूमीधरवरतनुजाकांत-पादाऽम्बुजन्मद्वंद्वध्यानाऽनुरागाऽमृतरसजलधौ मज्ज-नाऽऽनंदभाजि । पुत्रं मित्रं कलत्रं स्मरति न किमपि क्वाऽपि किंच प्रयाते चित्ते निर्वातदीपोपमितिमनु-गता भाति चित्काचिदेका ॥ ६ ॥ अभ्यासाद्रा-मनाम्नोऽनवरतममिते पातकौघे विनष्टे चित्ते सौख्या-ऽनुकूलां मृगयति पदवीं शांतिमत्स्विद्रियेषु ॥ हृन्नाड्यामुच्चलन्त्यां सुखपरवशतोयाति वाते तदूर्ध्वं कण्ठान्ते भ्र्वन्तराले शिरसि विजयते निर्विकारा चिदेका ॥ ७ ॥ ऋज्वीमाराध्य शैलीमसदुदरदरीगर्त-संपूर्तिहेतोर्भिन्नाऽभिप्रायकत्वं व्यवहृतिषु जहच्चेतसो वागिरोवा ॥ गायेन्नामानि विष्णोरविरतमिह यस्तस्य चित्ते प्रविष्टे मूर्ध्नोरंध्रं सहैवा सुभिरतिविमले भाति चित्काचिदेका ॥ ८ ॥

॥ इत्यपरोक्षानुभूतिर्दधिरामशर्मणः ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीगणेशायनमः ।

श्रीरामचरितामृतंकाव्यम् ।

ओं यत्सत्त्वेनाऽसदपि निखिलं सद्वदाभाति विश्वं
नामैवाऽलं स्मृतमपि सकृच्छेत्तुमंहांसि यस्य ॥
नानारूपैरवतरति यः पालकः साधुसंघं
तं श्रीरामं हृदयनिलयं चेतसा भावयामः ॥ १ ॥
प्राचीनानां वचनसरणेर्दूरभिन्नं कवीनां
रामस्याऽहं चरितमधुना वक्तुकामोनिकामम् ॥
हास्यायस्यामहह !! तदपि स्वान्तमेतन्न यत्ना-
दप्याक्रष्टुं किमिह विदधे शक्यते तत्र लग्नम् ॥ २ ॥
वेगादग्रे सरति बहुधा भारती मे नियन्तुं
शब्दाऽर्थानां गुणपरिचयाऽभाव एकांतपुष्टः ॥
अंतर्धत्ते गुणसमुदयं तावकी भक्तिरेके-
त्येका तृष्णा मुखरयति मां रामचंद्र ! त्वदग्रे ॥ ३ ॥
श्रीमानाद्यः स किल पुरुषोराघवे ह्यन्ववाये
प्रादुर्भूतोऽधिमहि चतुरो मूर्त्तिभेदान्विधाय ॥
यस्मिन्नन्तर्भवति निखिलो जागतोऽयं प्रपञ्चो
यस्याऽमूर्तेरपि सुरहिता मूर्तयः स्वेच्छयैव ॥ ४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मेघश्यामः प्रथमगुणभूः प्रीतिपात्रं प्रजानां
रामोनाम प्रथममभवद्भूरिभाग्येन भूमेः ॥
कौसल्यायां दशरथनृपश्रेष्ठपत्न्यामजस्य
प्रादुर्भावः सुरमुनिकृतप्रार्थनादेव यस्य ॥ ५ ॥
कैकेयीतस्तदनु भरतोभारतीनां प्रजानां
भाग्येनैवाऽजनि शुभरतोभानुवंशप्रदीपः ॥
येनोन्नीतं पुनरिह महामोहनामाऽब्धिमग्नं
मूलाऽज्ञानप्रबलतमसोबाधकं भक्तिरत्नम् ॥ ६ ॥
राज्ञः पत्न्यां पृथुकयुगलं श्रीसुमित्राऽभिधाया-
मङ्के बिभ्रत्कनकसुषमां प्रादुरासीन्मनोज्ञम् ॥
रामच्छायामनुविदधतं लक्ष्मणं प्राहुरेकं
शत्रुघ्नाऽऽख्यं भरतनिरतं तत्र चाऽन्यं पुराणाः ॥७॥
चत्वारोऽपि प्रकृतिसुभगाः साधुमातापितॄणा-
मातन्वाना मुदमतितमां बाललीलाविशेषैः ॥
कंचित्कालं स्फुरदवयवा यापयाञ्चक्रिरे ते
मूर्त्ताः साक्षादिव रुरुचिरे किंच राज्ञः पुमर्थाः ॥८॥
ते संस्कारान्विधिवदुचितान्ब्रह्मसूनुप्रयुक्ता-
न्प्राप्याऽत्यन्तं रघुकुलमणेः सूनवः संविरेजुः ॥
उद्यद्रोचिःपटलजटिलाः पूर्वमेवाऽतिकान्ताः
शाणोल्लीढाः किमुत मणयः सुप्रसिद्धाऽऽकरोत्थाः ॥९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सर्वे सर्वैरपि कुलगुणैर्निर्विशेषं विशिष्टा
न्यूनाऽऽधिक्ये स्म न गुणकृते कश्चिदीष्टे विवेक्तुम् ।
प्रीतिस्त्वेका समधिकतमा राम एव प्रजानां
स्वाभाव्येनाऽनवधि ववृधे दुर्जयो हि स्वभावः ॥१०॥
यज्ञघ्नानां वधमभिलषन्नेकदा राक्षसानां
विश्वामित्रः क्षितिपतिमथाऽभ्येत्य रामं ययाचे ॥
प्रादाद्भूपः स मुनिवचसो गौरवात्साऽनुजं तं
बाह्याः प्राणाः स किल नृपतेः पुत्रमात्रं न रामः ॥११॥
श्यामो धन्वी कनकरुचिना साकमर्कप्रकाशं
गच्छन्नन्वक्तमनुजनुषा कौशिकं राजपुत्रः ॥
व्यद्योतिष्ट प्रचलचपलः शक्रचापं दधानो
भानोरर्वाक् स्थित इव तदा प्रावृषेण्योऽम्बुवाहः ॥१२॥
विद्ये रामं तदनुजमपि क्षुत्पिपासाऽऽदिहीना-
वातन्वाने कुशिकतनयप्रापिते वर्त्मनि द्वे ।
संबिभ्राणौ सहजमतुलं क्षुत्पिपासाद्यऽऽभावं
प्राऽपद्येतां नखलु न पुनर्भाषितं नाम दोषम् ॥१३॥
मुन्यादेशात्क्वचन धनुषो रामभद्रेण मौर्व्या-
माकृष्टायामुपगतवती ताटका यातुधानी ॥
तस्यैवेषुं रुधिरमुरसः पाययित्वा ह्यपूर्वं
दैवैश्वर्यं कथयितुमिव द्रागुपेता कृतान्तम् ॥ १४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्राप्य प्रीतान्मुनिकुलगुरोः कर्मणा तेन सर्वं
शस्त्रग्रामं दनुजदमनं मंत्रपूर्वं स रामः ॥
दुर्धर्षोऽभूदधिकमरिभिः पूर्वमेवाऽविषह्यः
कक्षे दीप्तः किमुत मरुता संगतोहव्यवाहः ॥१५॥
भूयः सिद्धाऽऽश्रममुपगतौ रामरामाऽनुजौ तौ
प्रापद्येतां मुनिकुलकृतामर्हणामर्हणीयौ ॥
दृष्ट्वा मूर्ती सपदि च तयोश्चित्तमाल्हादयन्त्यौ
तेऽपि प्रापुः सजलनयनास्तापसास्तापशांतिम् ॥१६॥
दीक्षां याते मुनिकुलपतौ राक्षसानामधीशा-
वालोक्य द्वौ सह मखविधिं लोपयन्तावनीकैः ॥
रामे दृष्टिर्भयविलुलिता तापसैराहिता तै-
रौदार्याऽऽढ्या धनुषि सशरे रामचंद्रेण धीरम् ॥१७॥
चापान्मुक्तौ रघुकुलमणेः कर्णपर्यंतकृष्टा-
द्बाणावेकं सरिदधिपतौ राक्षसेन्द्रं सजीवम् ॥
जीवाऽपेतं युगपदवनौ चाऽपरं राममूर्ध्नि
व्योम्नः पुष्पाऽऽवलिमविशतां पातयित्वा निषंगे॥१८॥
रामभ्रातुर्विशिखदहने तत्र शिष्टोऽप्यशेषं
लेभे तूर्णं सहि शलभतां राक्षसानां समूहः ॥
साऽऽशीर्वादं मुनिवरकृताऽऽलिङ्गनं राजसूनू
तौ लेभाते मुदमतितमां तापसा लेभिरे ते ॥१९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

राज्ञा यज्ञे निमिकुलभुवाऽऽमंत्रितः कौशिकोऽसौ
गच्छन्नीत्वा सह नृपसुतावभ्यगच्छद्विदेहान् ॥
मार्गे रामोमुनिमनुसरन्पादपाथोजधूल्या
विप्रघ्नीतां सुदृढमुपलं कंचिदेकं निनाय ॥२०॥
रामं नावा त्रिदशतटिनीं नाविकः संतितीर्षुं
प्रोवाच, त्वच्चरणरजसा नौरपि स्त्री यदि स्यात् ॥
नाऽन्याऽऽजीवः कथमिदमहं पालयेयं कुटुम्बं-
मा दाः पण्यं रघुवर ! परं क्षालयामि त्वदंघ्री ॥२१॥
प्राप्ताऽनुज्ञः स च रघुवरात्प्रीतिभाजस्तदुक्त्या
प्रक्षाल्यांऽघ्री शिरसि तदपो धारयँ, स्तारयित्वा ॥
आत्मानं प्राग्भवजलनिधेर्दुस्तरात्पूर्वजैः स्वैः
सार्धं, स्नेहादथसुरधुनिं तारयामास रामम् ॥ २२ ॥
आलोक्यैतौ मरकतशिलास्वर्णकांती कुमारौ
तौ सर्वस्माद्विषयनिवहाद्देहपूर्वान्निवृत्तः ॥
तर्ह्येवाहो !! स किल जनकः सत्यमासीद्विदेहः
पूर्वं सा तु व्यवहृतिरभूद्भावियोगेन नूनम् ॥२३॥
हर्षं राज्ञो हृदि समुदितं रामसंदर्शनेन
प्रौढा पुत्रीपरिणयपणप्रत्यभिज्ञान्यगालीत् ॥
भूयोलोकोत्तरमहिमतत्तेजसाऽऽक्रांतवीर्या
निःसृत्यांऽते बलवदगिलत्सोऽपि तामेव सद्यः ॥२४॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एतौ चेतुं पथि सुमनसः पुष्पवाटीं व्रजन्तौ
लोकाऽतीतं किमपि दधतौ धाम लावण्यशोभि ॥
दृष्ट्वाऽन्योऽन्यं निजगदुरिदं संगताः पौरवध्वः
"कौ नामैतावयि सखि ! समाकर्षकौ चेतसोनः॥२५॥
एकः कांत्या हरति सुषमामिन्द्रनीलस्य सर्वा-
मन्यश्छायां श्रयति वपुषा कांचनीं कांचनाऽपि ॥
पीनोरस्कौ सखि ! पुनरुभौ पद्मपत्राऽऽयताक्षौ
धिक्कुर्वंतौ निजमुखरुचा कोटिशकेंदुशोभाम् ॥२६॥
ये मन्यन्ते जगति मदनं रूपवत्सु प्रधानं
स्वप्नेऽपीमौ सकृदपि न तैर्हन्त !! दृष्टौ वराकैः ।
तिष्ठत्वेकोविषमविशिखः कोटिकन्दर्पशोभा-
पुंजोऽपीयादतिमलिनतामेनयोरग्रतस्तु ॥ २७ ॥
सृष्ट्यंतःस्थौ नखलु जगतां स्रष्टुरेताववश्यं
तस्य क्वेदृग्विधिनिपुणताऽऽलोकिता वा श्रुता वा ॥
प्रादुर्भूतौ सखि ! नरवरौ स्वेच्छयैवाऽद्वितीयौ
चेतोवृत्तिर्मम पुनरिदं निर्मला निश्चिनोति ॥२८॥
श्यामोयोऽसौ स पुनरतुलां कांतिपीयूषधारां
वर्षन् दृष्ट्योः सखि ! निजवशं मानसं नस्तनोति ॥
पादौ शोणाऽम्बुजरुचिहरावालि ! पश्यैतदीयौ
यौ मुक्तानां श्रयति नखरच्छद्मना राजिरेषा ॥२९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आलम्बेते परिघसदृशौ जानुपर्यंतमेतौ
बाहू, नासा तिलसुमसमा, विद्रुमाऽऽभौ तथौष्ठौ ॥
दंतश्रेणी जयति रुचिरा दाडिमीबीजपूज्या
नीलस्निग्धं कुटिलितमुखं मूर्धजानां कदम्बम् ॥३०॥
नाभी चैषा तपनतनयाऽऽवर्तगंभीरशोभा
तप्तस्वर्णच्छवि निवसनं भाति कट्यां मनोज्ञम् ॥
मीनाऽऽकारे सखि ! मणिमये कुंडले कर्णयोर्द्धे
भास्वत्कोटिद्युति च मुकुटं मूर्ध्नि विभ्राजतेऽस्य ॥३१॥
माला राजत्युरसि विशदस्थूलमुक्ताफलानां
सत्काश्मीरद्रवविरचितं चोर्ध्वपुंड्रं ललाटे ॥
प्रत्यङ्गं सा लसति सुषमा काऽप्यचिंत्या वयस्ये !
यामाख्यातुं दशशतमुखः स्यात्फणीशोऽप्यनीशः॥३२॥
योऽभूत्कालादिह निरवधेः सोऽयमस्माकमन्त-
स्तापः सर्वोव्रजति विलयं दर्शनादेव चाऽस्य ॥
एकः खेदो हृदयमसकृद्बाधतेऽयं परंतु
ज्ञातुं शक्ता नहि वयमदोनामजात्यादिकं यत्॥३३॥
यःकोऽपिस्याज्जनकदुहितुर्दिव्यलावण्यमूर्तेः
पाणिग्राहं कलयितुमसावेव योग्योमतोमे ॥
सौदामिन्या जलमुच इव प्रेक्षणीयोऽनिकामं
सोऽयं सख्यः ! कथमपि भवेदस्य तस्याश्च योगः॥३४॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

राजा किंतु त्यजतु न हठं नाऽयमुत्तोलयेद्वा
शंभोश्चापं गिरिगुरुतरं वारिजात्कोमलाङ्गः ॥
दूरादेव क्षणमिह वयं युक्त्युपायैर्विहीना
मिष्टानेतान्सखि ! बहुमनोमोदकान्भक्षयामः ॥३५॥
नाऽसंभाव्यं जगति किमपि, श्रीपतेः किंच लीला
दुर्विज्ञेया, नरपतिरसौ भक्तिमान्कैटभाऽरेः ॥
अस्मद्वांछां स शशिमुकुटः पूरयिष्यत्यवश्यं,
यातावेतौ, वयमपि गृहान्याम जातो विलम्बः, ॥३६॥

स्वीकृत्याऽर्चां जनकविहितां राघवाभ्यां समेतो
विश्वामित्रः स समयसमां मैथिलं वाचमूचे ॥
'द्रष्टुं राजन् ! समभिलषतः शांभवं चापमेता-
विष्टादातुं तव किल सुता यद्गुणाऽऽकर्षकाय, ॥३७॥
श्रुत्वा वाक्यं लघुतरमृषेः स स्वकीयान्प्रहर्षा-
दानेतव्यं धनुरिति भटानादिदेशाऽवनीन्द्रः ॥
गत्वाऽऽनीतं बहुभिरथ तैरैश्वरं कार्मुकं त-
द्दिव्यं तेजोदधदुरुघनैर्देवराजाऽऽयुधं वा ॥३८॥

अग्रे राज्ञामथ परिकरं चापसंदत्तदृष्टि-
र्बध्नन्रेजे रघुकुलमणिर्ज्ञातवैदेहसंधः ॥
संत्रस्तानामिव दिविषदां वर्त्तमानः पुरस्ता-
द्भूयोऽप्यन्यत्रिपुरदहने यत्नवानष्टमूर्त्तिः ॥३९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आदायैशं धनुरवततां शिंजिनीं संविधास्य-
न्यावत्किंचिन्नमयति पुरः पार्थिवानां स रामः ॥
तावच्चण्डाऽऽरववधिरितब्रह्मगोलाऽन्तरस्थ-
प्राणिव्रातं ध्वनदगकुलं कार्मुकं भज्यते स्म ॥४०॥
प्राप्याऽऽनन्दं तदनु जनकोभारतीवृत्त्यतीतं
रामः सीताकरकमलतः स्वर्णमाणिक्यमालाम् ॥
वार्त्ताहर्त्तुः श्रुतसुतमहः सोत्सवान्कोसलायाः
सैन्याऽमात्यैः कतिपयदिनैःकोसलेन्द्रोविदेहान्॥४१॥
तावन्योऽन्यं रघुनिमिकुलाम्भोजभानू समेतौ
भूयः पूतावपि विदधतुः पूतमात्मानमेव ॥
आक्रान्ताऽङ्कः सततमृषिभिर्मृग्यमाणोऽग्रिणैको
भोगे योगं मतिविलसितैः प्रोतवान्साङ्गमन्यः ॥४२॥
वृत्तोऽपूर्वोजनकभवने जानकीरामयोः स
त्रैलोक्यांऽतर्भवदसुभृदानन्दकन्दोविवाहः ॥
वेदा यत्र द्विजतनुधरा वैदिकाऽऽचारमूचुः
साक्षादूचे निजकुलविधिं राजवेशो विवस्वान् ॥४३॥
सर्वं कृत्वा समुचितविधिं रामचंद्राय पूर्वं
दत्ता सीता कनकसहिता प्रेमतोमैथिलेन ॥
तत्पाश्चात्या तदनु तनुजा लक्ष्मणायोर्मिलाख्या
भ्रातुः कन्ये भरतभरतप्रेमभाग्भ्यां सुरूपे ॥४४॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वैदेहस्तं विपुलहरणेनाऽर्चितं कोसलेन्द्रं
प्राह प्रह्वः कियदिव मया पूर्णकामाय देयम् ॥
स्मर्त्तव्योऽहं नियतमिह ते दास इत्येव नित्यं
द्रष्टव्याश्चेमा नृप मम सुताः कन्यकानिर्विशेषम् ४५
वाचा मोचाफलमधुरया तं परीरंभरीत्या
प्रीत्या नीत्याऽपिच निखिलया भूरि संभावनेन ॥
काकुत्स्थोऽसौ निमिकुलमणिं संनिवर्त्याऽनुयांतं
हृष्टः पुत्रैः सह निववृते स्वां पुरीं दारवद्भिः ॥ ४६॥
कश्चिद्विप्रः पथि गुरुधनुर्भंगजक्रोधरक्ते
रामायाऽऽदौ भृगुकुलभवोदर्शयामास नेत्रे ॥
पश्चात्सर्वं स्वकृतसुकृतं तच्छरायाऽर्पयित्वा
पुण्यक्षेत्रे गतिमभिमतां पालयन्नेव यातः ॥४७॥
राजाऽपीत्थं फलितसुकृतः प्राप्य पुत्रैः सदारै-
र्निष्प्रत्यूहं स किल मुमुदे राजधानीमयोध्याम् ॥
कोवा विघ्नैरिह परिभवं यात्ययासीतत्रिलोक्यां
यास्यत्यग्रेऽप्यकपटमिमं रामचंद्रं प्रपन्नः ॥४८॥

इति श्रीरामचरितामृते दधिरामीये प्रथमः सर्गः ॥१॥

द्वितीयः सर्गः

कालेऽतीते कियतिचिदथो रामचंद्राय राज्यं
तुर्याऽवस्थे धरणिरमणे नीतितोदातुकामे ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कैकेयी प्राग्वृतवरयुगच्छद्मजिह्वाढ्याऽऽढ्या
सद्योराज्ञः पवनगिलनोद्योगमाविश्चकार ॥१॥
तस्मिन्रामोत्सवनवविधावुद्यति द्योतिताऽऽशे
सद्वृन्दानामपि कुवलयोल्लासमातन्वति द्राक् ॥
तत्कैकेय्यांतम उदभवत्तूर्णमेकांतघोरं
नीतं येन प्रसभमखिलं वैपरीत्यं नितांतम् ॥२॥
ज्ञात्वाऽसाध्यं नरपतिरपि प्रौढमन्यैरुपायै-
स्तन्निर्बंधं मतिमसुपरित्याग एवाऽऽबबंध ॥
एकैवेयं प्रकृतिकठिना वागुरा दुर्जनानां
छेत्तुं हेतिः सरलमनसां यस्तदीयोऽनुरोधः ॥३॥
स्वेच्छाऽचारे रघुकुलभुवा सत्यविभ्रंशभीत्या
दत्ताऽनुज्ञा धरणिपतिना निर्भरक्रूरभावा ॥
रामायाऽदान्नव च शरदः पंच चाऽरण्यवासं
स्वच्छंदं सा स्वतनुजनुषोभूपतित्वं ववांछ ॥४॥
देवर्नुन्ना सुमतिमहरद्भारती कुब्जिकायाः,
सा कैकेय्या, गतमतिरियं रामराज्यं नृपाऽऽयुः ॥
एवं सर्वे समभिदधते किंतु तस्याश्च तस्या-
स्तस्यास्तेषामपि न दुरितं दुर्विधेरेव दोषः ॥५॥
रामोऽत्याक्षीत्स्वयमथपितुः संकटं वीक्ष्य राज्यं
प्राज्यं भूमेः परिभवदपि त्रैदशेशीं समृद्धिम् ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्राणैः प्रेष्ठैरपि सुकृतिनः साधयन्त्यर्थमेके
मातापित्रोः किमुत नितरां भङ्गुरैरिन्द्रियार्थैः ॥६॥
तात ! प्रीत्या सुकृतमकृतं साम्प्रतं नो विधातुं
रुष्टे दैवे बलवति बलं कस्य वा किं करोति ॥
पादांऽभोजद्वितयमनिशं राममित्यानमन्तं
राजा मामेत्यहह !! विकलोगाढमाश्लेष्टुमैच्छत ॥७॥
पाहि प्राणान्विरहविधुरान्वत्स ! राज्यं त्वदीयं
छद्मप्रायं नखलु वचनं वातुलानां प्रतीहि ॥
राज्ञीत्येवं विलपति महाक्रूरकर्मा नितांतं
किं वक्तव्यं बत हंतविधीरामचन्द्रं निनाय ॥ ८ ॥
कौसल्याऽपि प्रथममवदद्वत्स ! मे जीवितं तु
त्वय्यायत्तं तदपि न पितुः सत्यमुत्सादनीयम् ॥
उत्कर्षः कोभवति भवतो राज्यलाभादपीत्थं
यांतं तूचे विकलहृदया 'राम ! मा मां जहीहि, ॥९॥
कामं त्यक्तः प्रतिभयवनं स व्रजन्राजलक्ष्म्या
पत्युश्छायां समनुसृतया धर्मपत्न्या न रामः ॥
कादाचित्की सततमटतोवल्लभा शीतभानो-
र्मार्गप्राप्ता किल कुमुदिनी शाश्वती कौमुदी तु ॥१०॥
रामस्नेहादगणितमहैश्वर्यसंपन्नसद्मा
सौमित्रिस्तौ जनकतनयाराघवावन्वयासीत् ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तावत्सर्वो विषयनिवहोबंधनं राघवीये
पादांऽभोजे मधुपसमतामेति चेतोन यावत् ॥११॥
राजा मोहादविदितवधूपुत्रकाऽरण्ययानो
हन्तोन्मीलन्नयनमुकुलोयर्हि नाऽचष्ट रामम् ॥
आपप्रच्छे स्खलितलपितोमंत्रिणं सन्निकृष्टं
"यान्ति प्राणा मम श्रृणु सखे! क्वाऽस्तिरामो मदीयः, ॥१२॥
भूयोभूपः सुतवनगमं चेष्टितैरेव तस्य
ज्ञात्वा ज्ञानी व्यलपदधिकं "जीवितेनेह किं मे ॥
प्राणा ! भारो भवति भवतां वेदनाः संह्रियन्तां
वज्रेण त्वं हृदय ! रचितं भिद्यसे यन्न सद्यः" ॥१३॥
श्वासान्दीर्घान्मुहुरथ महाशोकवैश्वानरोष्णा-
न्मुञ्चन्नूचे स किल सचिवं वाचमेकां ततन्वीम् ॥
तात ? त्वं तु व्रज रथयुतस्तानृथे स्थापयित्वा
व्यालोक्य्य त्वरितमटवीं मद्गिराचाऽऽनयेति ॥४॥
तां राजाऽऽज्ञां स नतशिरसा धारयन्नादरेण
प्राऽऽपन्मंत्री द्रुततरगतीरामचन्द्रोपकंठम् ॥
रामोऽप्येनं पितृसमधिकं भूरि संभाव्य सीता-
सौमित्रिभ्यां सह रथमथ क्षिप्रमेवाऽऽरुरोह ॥ १५ ॥
पौरास्तावत्समुपरुरुधुः सर्वतोवर्त्म सर्वे
यावद्रामो वदति सचिवं स्यन्दनं नोदयेति ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

किंचाऽब्रूवन्सजलनयना "जीवितुं शक्यते नो
हेरामाऽस्मानपि नय वनं त्वं निवर्त्तस्व यद्वा" ॥१६॥
युक्त्या तेषां रघुपरिवृढः सत्वरं युक्तिविद्धा-
नुन्मुक्तोऽभूदपि दृढतमात्प्रेमनाम्नः स पाशात् ॥
तेऽप्येकांतं हृदयकुहरे भावनाशृंखलाभि-
र्बध्वा चक्रुः पुनरितरतोगंतुमेनं ह्यशक्तम् ॥१७॥
संयोगेऽभूदपि समयतोदेशतोवस्तुतोवा
रामः प्रेमाऽऽस्पदमपि परिच्छिन्न एव प्रजानाम् ॥
सर्वं प्रेमाऽतिशयवशतोविप्रयोगे तु तासां
किं वा ब्रूमोबत जगदिदं राममात्रं बभूव ॥१८॥
गंगाकूले कृतवसतिना शिंशपावृक्षमूले
भिल्लाऽधीशः समगत गुहोराघवाणां वरेण ॥
तस्योत्पन्नोमनसि विपदं वीक्ष्य रामस्य खेद-
स्तत्त्वं गोप्यं निगदितवता लक्ष्मणेनाऽपनीतः ॥१९॥
तंप्राऽवोचद्दशरथसुतं प्रांजलिर्मंत्रिमुख्यो
गंतुं पारं त्रिदशसरितोनावमानाययन्तम् ॥
"व्यालोकस्य त्वरितमटवीं स्यन्दनेनाऽऽनयस्वे-
त्याज्ञां राज्ञः शिरसि धृतवानेष नाथाऽऽगतोऽस्मि॥२०॥
प्राऽभूदेषा वचनरचना मंत्रिणस्तस्य मार्गे
रामं रोद्धुं न खलु भवनच्छद्मबंधाद्विमुक्तम् ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भङ्क्त्वा वारीमिव मदबलादायसीं विद्रवन्तं
पादे लग्ना मृदुबिसलता मत्तमातंगराजम् ॥ २१ ॥
धृत्वा चीरं शिरसि च जटाजूटमाबध्य रामो
गंगां तीर्त्वा वनमभिययौ पश्यतोमंत्रिणस्तु ॥
याता सीता तमनु गतवाँल्लक्ष्मणस्तां च तेषु
त्वत्याक्रांतेष्वथ दृगयनं हा !! सुमंत्रो निवृत्तः ॥२२॥
ग्रामीणानामथ रघुवरौ मैथिलीं चाऽध्वनीमाः
पश्यंतीनां कुवलयदृशां प्रेमपीयूषपूर्णाः ॥
वाचोऽन्योन्यं ललितवचसां तत्रतत्रोद्भूव-
"न्नेष स्यात्कः सखि ! नवघनश्यामलोयोऽग्रयायी॥२३॥
तन्वी केयं तमनु तडितोरोचिरुद्भासयन्ती
स्यादन्यस्तां पुनरनुसरन्कोऽयमेकांतगौरः ॥
गच्छंतीमे विपिनपदवीं पादचारेण कस्मा-
दास्माकीनं कथमतितमामेव चेतोहरंति ॥ २४ ॥
अग्रे योऽयं व्रजति स पुनः पद्मपत्राऽऽयताक्षो
व्यूढोरस्कः कुटिलचिकुरोजानुलंबिप्रवेष्टः ॥
लक्ष्मारण्यस्य प्रसभमपि नः स्वांतमाह्लादयंते
वेषोनाऽयं सुखयति मनस्तापसानां प्रियोयः ॥२५॥
स्यातामेषां किमु न पितरौ प्रस्थिता वर्त्तमाना
यत्कैशोरे वयसि विपिनं गंतुमेकाकिनोऽमी ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दृष्ट्वैवेदं शृणु सखि ! मनः खेदमेति प्रकामं
बालानेनानहह !! पितरौ संत्यजेतां कथं नु ॥२६॥
उत्कंठेयं खलु सुमहती वक्तुमेभिः सहैका
गोत्रज्ञानं नहि कथमिमानालि ! संबोधयामः ॥
एभ्योऽस्माकं लपितमगुणं हन्त !! रोचेत नो वा
संभाषेरन्यदि कथमपि स्याम सर्वाःकृतार्थाः ॥२७॥
किंनामाऽसीदपि च सुकृतं पूर्वजन्माऽर्जितं नो
मूर्त्तीः प्रेमाऽमृतरसमयीर्येन पश्याम एषाम् ॥
स्यादत्यन्तं न क्किमु निखिलादिंद्रियाऽर्थान्निवृत्तो
नैनान्मन्ये सखि ! पुनरिह त्यक्तुमीशीत धीमान्॥२८॥
अन्यच्चेदं शृणु सखि ! मतं चेतसा भावितं मे
निःशेषाणामपि हि जगतां निश्चितं तत्त्वमेते ॥
मोहाऽऽक्रान्ताः किल कतिपयेत्वन्यथा वर्णयन्ते
येषामेते नयनसरणिं नैकदाऽपि प्रपन्नाः ॥ २९ ॥
श्रेयः शिष्टं यदिह किमपि प्राक्तनं नो वयस्ये !
यच्चाऽऽजन्मप्रभृति गुरवः सेविताः पार्वती च ॥
मा तेनैते क्षणमपि दृशोर्यासिषुर्विप्रकृष्टं
मा च त्याक्षुःकथमपिच नः स्वीयदास्ये नियोक्तुम्॥३०॥
किं वा कुर्मोदुरितमुदितं रुष्टमस्मासु दि
संसेवन्ते सखि ! चरणयोर्हन्त !! चांचल्यमद्य ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

संभाषन्ते किमपि वदनाऽऽलोकिनोऽन्योऽन्यमेते
हा ! हा !! कष्टं किसलयकृतादासनादुच्चलन्ति ॥३१॥
नेत्राऽऽह्लादं बहु विदधते पृष्ठतोऽपीक्ष्यमाणाः
सौन्दर्यं न प्रकृतिरुचिराँस्त्यक्तुमीष्टे कुतोऽपि ॥
तेजोभेदादनुमितवपुःपिण्डमात्रान्विदूरा-
त्तान्गृह्णीतो न खलु नयने आकृतीनां विशेषैः ॥३२॥
भूयस्तेषां क्व सखि ! तनवो लोचनाऽग्रे भवेयु-
र्धन्याऽसि त्वं धरणि ! चरणैरंकिता या तदीयैः ॥
पादावग्रे न सखि ! चलतो हन्त !! किंवा विदध्म-
श्चेतः सर्वेन्द्रियपरिवृढं नीतवन्तस्त एव ॥ ३३ ॥
अस्मत्प्रेम्णा कृतमिह पुनर्यात वेश्मानि यामो
निष्प्रत्यूहं स्वजिगमिषितं ते च संप्राप्य देशम् ॥
प्रत्यायान्तु त्वरितममुनैवाऽध्वना संनिवृत्य
प्रीतो नित्यं भवतु भगवानेषु चन्द्राऽर्द्धचूडः” ॥३४॥
नीत्वा रामो वनतरुतले कृच्छ्रतो रात्रिमेकां
सत्सँल्लापैः सुखमथ भरद्वाजमुन्याश्रमेऽन्याम् ॥
शिष्यैः प्रातस्तपनतनयां तारितः सन्महर्षेः
पश्यन्प्रीत्या विपिनसुषमां चित्रकूटं प्रपेदे ॥ ३५ ॥
तत्राऽवात्सीद्रचितरमणीयोटजे शैलदेशे
साकं प्राचेतसमुनिमते सीतया लक्ष्मणेन ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

धाम्ना रामोविदधदुरुणा स्वेन साधूनसाधू-
नेकेनैव व्यपगतभयान्साध्वसव्याकुलाँश्च ॥३६॥
रामप्रत्यागमनपरया तृष्णया रुद्ध्यमाना-
न्प्राणांश्छेत्स्यन्निव नरपतेः प्राप मन्त्री त्वयोध्याम् ॥
श्रुत्वा वृत्तं निजसुतगतं पंचकादप्यसूना-
मेकं स्नेहं समधिकतमं भूमिपालोऽप्यमंस्त ॥३७॥
तत्याजाऽसून्स किल सततं रामरामेतिजल्प-
न्कौसल्यातु व्यलप-"दसवः किं न मे निःसरन्ति ॥
नष्टं राज्यं, वनमुपगतश्चीरवासाः सभार्यः
पुत्रः, स्वर्गं पतिरपि ययौ, शिष्टमस्तीह किं मे" ॥३८॥
वृद्धाऽमात्यास्तदनु भरतं मातृबंध्वालयस्थं
दूतैः प्रायः कृतकहसितैः शीघ्रमानीनयन्त ॥
अन्त्यामिष्टिं विधिवदुचितां पैतृकीं सोऽपि कृत्वा
मातुः कृत्याऽनलसुविकलो रामगंगामुपेतः ॥३९॥
रामः श्रुत्वापितुरुपरतिं चित्रकूटाऽद्रिसंस्थो
बाष्पक्लिन्नाऽऽननसरसिजस्तं मुहूर्त्तं शुशोच ॥
वासिष्ठीभिर्वचनततिभिर्वारिताधिप्रकारः
शुद्धे स्नातः पयसि विहितं तन्निवापं चकार ॥४०॥
स्मारंस्मारं स किल भरतोमातृकृत्यं कठोरं
सिंचन्पादौ नयनसलिलैरग्रजस्याऽत्यरोदीत् ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नाथ ! क्वेदं क्षितिपतिपदं सर्वथैव त्वदर्हं
क्वाऽहं तु त्वच्चरणरजसां मार्जने योजनीयः ॥४१॥
मातुः स्मृत्वा खलु कुटिलतां दीनमेतन्मदीयं
दृष्ट्वा वक्त्रं रघुवर ! परां स्वीकुरुष्वाऽनुकंपाम् ॥
गच्छाम्येष प्रमुदितमनाः साऽनुजोऽरण्यभूमी-
मध्यास्येत स्वमथ भवता तातसिंहाऽऽसनं तत् ॥४२॥
नैवाऽशक्नोदपि विलपितैरग्रजस्याऽन्तरङ्गं
प्रत्याक्रष्टुं स किल करुणैस्तस्य चाऽसुप्रियोऽपि ॥
शेषोऽकाले त्यजतु धरणीधारणं वा कदाचि-
द्रामस्योत्था वदनकमलादुक्तयो न स्खलन्ति ॥४३॥
भाषाबंधादथ दृढतमादेव विश्वस्तचित्तो
बिभ्रन्मूर्ध्ना स विनिववृते पादुके रामदत्ते ॥
ताभ्यामाज्ञां व्यधित च विधीनर्चिताभ्यां गृहीत्वा
नन्दिग्रामं पुनरधिवसन्क्रान्तसिंहाऽऽसनाभ्याम् ४४
भूमीशायी सयमनियमो वन्यभोजी जटावा-
न्कंथाधारी सततमखिलादिन्द्रियाऽर्थाद्विरक्तः ॥
रामे चेतो दधदपि गिरा रामरामेति जल्प-
न्कृच्छ्रान्निन्ये समयमवधेः कर्म कुर्वंस्तदर्थम् ॥४५॥
आसन्नत्वाद्भरतपुनरायानशंकैकहेतुं
कृत्वा शून्यां व्यथितहरिणां चित्रकूटस्थलीं ताम् ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रामस्त्वेकां त्वमलमकरोदाश्रमं पुण्यमत्रे–
रात्रिं रात्रिंचरकुलरिपुः सूरतः सत्समाजे ॥ ४६ ॥
अत्रिः प्रीत्या खलु परमया पूजयामास वन्यै
रामं रामाऽनुजमपि फलैः कंदमूलैः सपुष्पैः ॥
प्रेम्णा दिव्याऽऽभरणवसनैः शाश्वतैरङ्गरागैः
पातिव्रत्यं समुपदिशती मैथिलीं चाऽनुसूया ॥४७॥
इति श्रीरामचरितामृते दधिरामीये द्वितीयः सर्गः ॥२॥

तृतीयः सर्गः ।

प्रातः स्नातः स मुनिबटुकैर्दर्शिताऽरण्यमार्गो
नावा तार्यामपि च सरितं तारितः कांचिदेकाम् ॥
वामे पाणौ धनुरधिगुणं दक्षिणे बाणमेकं
बिभ्रद्बद्धेषुधिरथ ययौ रामचन्द्रो वनाय ॥ १ ॥
रक्षोवर्गाऽऽक्रमणपरयोस्तन्वतोः साधुरक्षा-
मग्रे पश्चादपि विचलतोर्धन्विनोर्दाशरथ्योः ॥
मध्ये यान्ती चकितहरिणीप्रेक्षणा मैथिली सा
मायेवाऽऽद्या पथि विरुरुचे ब्रह्मजीवाऽन्तरस्था ॥२॥
मार्गप्राप्ते सरसि विकसद्वारिजे स्वादु तोयं
पीत्वा छायां वनविटपिनस्तान्सुखं सेवमानान् ॥
घोरः क्रव्यादतिपरुषया भर्त्सयामास वाचा
"कौस्थः केयं भणत विपिनं प्राप्तवन्तः किमर्थम्" ॥३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

त्यक्त्वा तन्वीं मनुजतनुजौ ! मा चिरं यातमेनां
कुर्वे नोचेत्कवलमुभयोरेकमेव क्षुधाऽऽर्त्तः ॥
किं जानाथे नहि सुररिपुं मां विराधाऽभिधानं
यस्मात् त्रासाद्वनमिदमरं त्यक्तवन्तो मुनीन्द्राः ॥४॥

दिव्यं रूपं सपदि जगृहे रामबाणप्रसादा-
देवं रूक्षाण्यभिदधदपि क्रव्यभुग्भाषितानि ॥
नम्रश्चोचे स किल विलसन्मस्तकं देवमुक्तैः
पुष्पैरेनं "जय रघुपते ! कस्त्वदन्योदयालुः" ॥५॥

कोपादेतां गतिमुपगतोनाथ ! दुर्वाससोऽहं
त्वन्निर्देशादपिपुनरयं यामि लोकं स्वकीयम् ॥
देहि क्लेशत्रयविदलनं स्नेहमात्यंतिकं ते
तेनेत्येवं समधिरुरुहे जल्पता व्योमयानम् ॥ ६ ॥

कश्चिद्योगी क्वचन शरभंगाऽभिधो राघवाय
प्रत्यर्प्य स्वं सुकृतमखिलं वीतिहोत्राय देहम् ॥
प्राप्तोदिव्यां गतिमपुनरावृत्तये, सज्जनेभ्यो
रामोदास्यन्नभयमपिचाऽगस्त्यशिष्याऽऽश्रमं सः॥७॥

लोपामुद्रापतिमृषिवरं द्रष्टुकामं सुतीक्ष्णः
स्तुत्या प्रीतं दशरथसुतं प्रांजलिः सन्नुवाच ।
कालोभूयाननुपचरतो याति पादौ गुरोर्मे
कोनिर्देशोभवति भवतामाश्रमाऽध्वाऽप्यदृष्टः ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

बालस्योक्त्या पितुरिव परामार्द्रतामाससाद
प्रेम्णोगृह्यं हृदयमनया जानकीनायकस्य ॥
इत्थङ्कारं यदुपरि दया जायते राघवीया
ते जीव्यासुर्जगति न पुनः केवलं स्त्रीविधेयाः ॥९॥
जातः श्लाघ्यः कलशजनुषा संगमोराघवस्य
प्रेम्णः साक्षादिव तनुमतोमूर्तिभाजा शमेन ॥
संल्लापोऽपि प्रकटितमहाऽऽनंदसंदोहदोह-
श्चुक्रीकुर्वन्व्यजयत तयोर्मुग्धपीयूषयूषम् ॥१०॥
रामोऽयासीदसुरदलनः शासनात्कुंभयोनेः
कंचित्कालं मुनिजनमुदे पंचवट्यां निवत्स्यन् ।
शैलोत्तुंगः पथि विचलता तेन दृष्टोजटायुः
सख्यं ज्ञात्वा पितुरुपरतं रक्षितं तस्यचाऽऽयुः ॥११॥
त्यक्तश्रीकोगुरुवचनतः कन्दमूलानि भोक्ता
देहे चीरी शिरसि जटिलोबद्धतूणः सधन्वा ॥
दुष्टद्वेष्टा सुजनसरलोहंसवंशाऽवतंसः
सीतायुक्तोऽनुजसहचरः पंचवट्यां विरेजे ॥१२॥
तत्रैकस्मिन्नहनि कुटिला रावणस्याऽनुजाता
रामं कामादुपगतवती दिव्यरूपं दधाना ॥
पुंसंयोगे पुनरनुचिता लक्ष्मणस्याऽसियोगा-
द्दूती मृत्योरिव निववृते राक्षसान्भीषयन्ती॥ १३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रामभ्रातुस्त्वसिहुतवहे तां हुतश्रोत्रनासां
वीक्ष्य स्पर्द्धापरवशधियोयातुधानाः खराऽऽद्याः ॥
रामस्यैव ज्वलति विशिखैर्युद्धभूवेदिकायां
सद्योदेहानजुहवुरथो पावके चापनाम्नि ॥१४॥
लंकेशस्य त्रिभुवनजयोदूढदर्पस्य सैव
द्वारं मृत्योरिव विघटितां नासिकां दर्शयंती ॥
हस्ताऽऽधानं प्रति जनकजाकैतवे कालकूटे
रक्षोवंशक्षपणकुशले हेतुभूता बभूव ॥ १५ ॥
मारीचेनच्छलमृगवपुर्बिभ्रता हेमचित्रं
रामं रामाऽनुजमपि वने दूरमुत्सार्य पूर्वम् ॥
विक्रोशन्तीमथ दशमुखोरामरामेति सीतां
निन्ये लंकां विहगपतिना विघ्नितः सन्मुहूर्तम् ॥१६॥
कांताशून्यामनुजसहितः काननाऽन्तान्निवृत्तो
नष्टज्योत्स्नां रजनिमिव तां राघवः पर्णशालाम् ॥
दृष्ट्वा वाचा विकलहृदयोदीनया पर्यदेवी-
"त्सीते ! नेयं वसतिरधुना शोभते काऽसि याता॥१७॥
राज्यभ्रंशात्पितुरुपरतेर्दंडकाऽरण्यवासा-
द्वन्याऽऽहारादजिनवसनाद्रक्षसां वा विमर्दात् ॥
स्वीयान्नैव च्युतमपि पथः स्वान्तमेतन्मदीयं
सीते ! धैर्यं त्यजति सहजं त्वद्वियोगादिदानीम् ॥१८॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

क्वाऽसि प्राणेश्वरि ! न विषमः सह्यतेऽयं वियोगो
वाक्पीयूषं वम मम लघु श्रोत्रयोरेकवारम् ॥
एतन्मत्ताऽन्यभृतवचने ! जीवितस्यौषधं मे
प्राणच्छेदप्रवणमितरत्सर्वमेवेह कांते ? ॥ १९ ॥
चंद्रश्चंडांऽशवति कदलीकल्पितं तल्पमेत-
त्कष्टं तप्ताऽयसति भुजगत्यर्पितैवोरसि स्रक् ॥
तप्तस्वर्णद्रवति तनुविन्यस्तकाश्मीरपंकः
सर्वेऽप्येते वनखगमृगाः प्रेतराट्किंकरन्ति ॥ २० ॥
नीता दुष्टैरपि वनचरैर्भक्षिता वा प्रिया मे
सौमित्रे ! तां क्व विधुवदनां लोचनाभ्यां पिबेयम् ॥
जानासि त्वं जनकतनयाऽधीनमेतन्मदायुः
कैकेयी सा भवतु भवने सर्वथा पूर्णकामा ॥ २१ ॥
घोरे घोरैर्वनचरकुलैः संकुले काननेऽस्मि-
न्वत्स ! ब्रूहि क्व नु जनकजा मार्गणीया कथं वा ।
एकोऽसि त्वं मम हतविधेः संकटेऽस्मिन्सहायो
वैदेहीं वा मृगयसि वने पासि मां वा विषण्णम्" ॥२२॥
बभ्रामाऽथाऽखिलवनभुवः सोऽनुयोगक्रियायां
वाग्व्यापारं दधदविषमं चेतनाऽचेतनेषु ॥
तच्चेत्थं "हे चलदल ! वधूरीक्षिता कच्चिदेका
पीनोत्तुङ्गस्तनभरनता पक्वबिंबीफलोष्ठी ॥ २३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हे न्यग्रोध ! क्वचन भवता वीक्षिता प्रेयसी मे
मध्ये क्षीणा विपुलजघना याऽतिगंभीरनाभिः ॥
प्राप्ता रंभे ! किमिह सुदती राम ! हा !! लक्ष्मणेति
क्रोशन्त्येका वनभुवि तव स्तम्भसम्भावितोरुः ॥२४॥
कच्चित्काचित्प्रतिकृतिरिव स्वर्णनिष्पादिताङ्गी
दृष्टा रामा सरसिज ! भवत्पुष्पनीराजितांऽघ्रिः ॥
एका काचिद्युवतिरिह मत्स्वान्तमादाय कच्चि-
न्नाऽऽयाताहे हरिण ! चकितत्वत्प्रियाचंचलाक्षी॥२५॥
अप्यद्राक्षीर्भृशकृशतनुं नीलकण्ठ ! प्रियां मे
स्निग्धोयस्याश्चिकुरनिकरस्त्वत्कलापेन तुल्यः ॥
पूर्वेऽस्मिन्वाऽप्यहनि सुमुखी वर्त्मनैतेन काचिद्
हे कुन्द ! त्वन्मुकुलदशना कच्चिदेकाऽऽगतेति" ॥२६॥
दृष्टस्तेन क्वचन विपिने भ्राम्यता लूनपक्षो
विद्धोबाणैर्बहलरुधिरक्लिन्नदेहोजटायुः ॥
पृष्टश्चेमां विहग ! विपदं केन नीतोऽसि, तेन
प्रत्युक्तं 'ते नृवर ! हरता प्रेयसीं रावणेन' ॥ २७ ॥
युध्यन्तं मां जनकतनुजाहेतवे निर्जितः प्रा-
ग्जित्वा पश्चादगमदसुरः सत्वरोदक्षिणाऽऽशाम् ॥
वक्तुं नाऽतः परमलमहं मैथिलीप्राणनाथे-
त्यावेद्याऽऽस्यादसृगुरु वमन्संस्थितोगृध्रराजः ॥२८॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तस्याऽन्त्येष्टिः पितुरिव कृता रामचन्द्रेण, सोऽसौ
दिव्यैरङ्गैरुपरिददृशे व्योमनि व्योमयाने ॥
रामस्त्वन्यद्वनमुपगतो हन्कबन्धं, स शापा-
न्मुक्तोलोकं स्वकमुपययौ शापहेतुं निवेद्य ॥२९॥
प्रायासिष्टामथ नृपसुतावाश्रमं तौ शबर्या
हृष्टाऽत्यन्तं फलजलदलैरर्चयामास तौ सा ॥
वाचा विज्ञाप्य च मधुरया मैथिलीप्राप्त्युपायं
त्यक्त्वा देहं हरिपुरमगात्संनिधौ राघवस्य ॥३०॥

इति श्रीरामचरितामृते दधिरामीये
तृतीयः सर्गः ॥ ३ ॥

चतुर्थः सर्गः

आसीत्सख्यं पितृवचनतस्त्यक्तसिंहाऽऽसनस्य
स्वीयां भार्यामथ मृगयतोभानुवंशाऽब्जभानोः ॥
ज्येष्ठभ्रात्राऽपहृतवनितावेश्मराज्येन साकं
सुग्रीवेणाऽनलपवनभूसाक्षिकं वानरेण ॥ १ ॥
तत्र प्रेष्ठाऽऽभरणवसनाऽऽश्लेषमासाद्य मित्रा-
दन्तस्तापं विरहजनितंत्वेक उज्झाञ्चकार ॥
वीताऽऽरातिव्यतिकरमयात्कीशसाम्राज्यमन्यः
सद्योऽन्योऽन्यं फलति हि सतां काङ्क्षितं मित्रभावः ॥२॥
गूढस्थित्या निजसखरिपुं वालिनं रामचन्द्रो

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हत्वा सख्ये स मुदितमनाः कीशराज्यं च दत्वा ॥
प्रावृट्कालं गिरिवरदरीमध्यमध्यास्य सीतां
शोचन्मुंचन्नयनसलिलं यापयामास कृच्छ्रात् ॥३॥
सर्वं व्याप्य क्षितितलमगाद्दिक्षु सर्वासु सीता-
मन्विष्यन्ती वनगिरिदरीकुञ्जमुन्याश्रमेषु ॥
संख्या तीता दनुजदलनी वाहिनी वानराणां
मासं दत्त्वाऽवधिमथ रवेः सूनुना प्रेर्यमाणा ॥४॥
वायोःसूनौ निपतितवती रामदृष्टिर्दयाऽऽर्द्रा
वीरेष्वन्येष्वनुपमगुणेष्वप्यसंख्येषु सत्सु ॥
भूयोभूयः स च नयनयोरुद्वहन्नश्रुलेखे
मूर्ध्ना पादाऽम्बुरुहयुगले हृष्टरोमा पपात ॥५॥
ऋक्षाऽधीशोमघवजसुतोमारुतस्याऽऽत्मजोऽपी-
त्याद्यावीराःककुभि बहवोदक्षिणस्यां प्रयाताः ॥
तामप्राप्याऽर्यमकुलमणिप्रेयसीं ते विषेदु-
र्मध्याऽन्हाऽर्के तपति विपिने व्याकुला वारिणा च ॥६॥
अंभस्तृष्णाऽध्वविचलनयोस्तापसी श्रान्तिहर्त्री
तेषामासीद्धरणिविवराऽऽवासिनी काचिदेका ॥
तूर्णं तस्या अपि गुणसुधां पाययन्तः खराऽरे-
स्तृष्णां सर्वां भवपथगमंचोभयं चिच्छिदुस्ते ॥७॥
सिंधोस्तीरं सपदि च तया प्रापितास्ते कपीन्द्राः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

गंतव्याऽध्वोपरमजभयादेवमन्योऽन्यमूचुः ॥
"हा !! गच्छाम क्व पुनरवनिप्रान्तमेव प्रपन्ना
नाऽयं गम्यः सरिदधिपतिर्हन्त !! शाखामृगाणाम् ।।८॥
नैव प्राप्ता भुवि रघुपतेर्वल्लभा हा !! क्व यामो
यातप्रायोऽवधिरपि गता जीविताऽऽशाऽस्मदीया" ॥
दीनोदीनां सजलनयनस्त्वंगदो वाचमूचे
"सत्यं दृष्टा मृतिरुभयथा मामकी हे सखायः ! ॥९॥
नेह प्राप्ता जनकतनया गेहयातं कपींद्रो
हन्ता छिद्रं समधिगतवानात्मजं विद्विषोमाम् ॥
हन्यादेव प्रसभमपि मां वालिघाते निवृत्ते
तत्र क्रूरात्सदयहृदयः कोसलेंद्रोजुगोप" ॥१०॥
जल्पत्स्वेवं कपिषु च गिरेर्गह्वरान्निःसृतः स-
न्संपाती तानवद-"दतुलं लब्धमाहारजातम् ॥
क्षुत्क्षामेण क्षपितमिह वै वासराणां कदम्बं
भर्त्ता मह्यं ननु तनुभृतामेकदैव प्रसन्नः" ॥११॥
श्रुत्वाऽशोचन्विलपितमिदं भीतिमूढाः प्लवङ्गा
हा !! हन्ताऽस्मान्गिलति सकलानेष नूनं सखायः ?॥
रामस्याऽर्थे तनुमुदसृजद्यः स धन्योजटायु-
र्दुष्टक्रव्यादुदरकुदरीपूर्तये नो वपूंषि ॥ १२ ॥
"भ्रातुर्वार्त्ता विपिननिलयाः ? श्राविता मे भवद्भि-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मत्तः प्राप्यत्वभयमखिलं ब्रूत वृत्तं तदीयम् ॥
किं वा कार्यं भवति भवतां स्यामहं तत्सहायो"
गृध्रस्योक्त्या जहृषुरनया वानराणां मनांसि ॥१३॥
तैस्तु भ्रातुः सकलमुदिते वानरेन्द्रैरुदन्ते
तेनाऽत्यंतं किल विलपता भूयएवाऽभ्यधायि ॥
"सिन्धोस्तीरं नयत लघु मा रामदूता ! विपन्नं
ज्ञात्वा दास्ये सतिलमुदकं मत्प्रियायाऽनुजाय"॥१४॥
नीतः कीशैर्जलनिधितटं स्नातवान्दत्ततोयो
हृष्टोवाचं सजलनयनोवानरेन्द्रानवोचत् ॥
"यूयं धन्या दशरथसुतं संततं सेवमाना-
स्त्रैलोक्येऽस्मिन्वरगुणगणैर्येन तुल्योन कोऽपि ॥१५॥
सा लंकायामुपवनतरोर्मूलदेशे सशोका
सीता भीता निवसति सती राक्षसीभिः परीता ॥
तां गृध्रत्वाद्धिटपिभवना ! दूरतोऽहं निरीक्षे
यस्तूत्प्लुत्य व्रजति च शतं योजनानां स पश्येत् ॥१६॥
दुःसाध्यं किं भवति भवतां सेवकानां खरारे-
रुद्भूतौ मे सपदि गरुतौ दर्शनादेव येषाम् ॥
प्लुष्टावास्तामरुणकिरणैःसन्निकृष्टस्य दर्पा"
दित्युक्त्वाऽगाद्वियति विहगोनूतनाभ्यां गरुद्भ्याम् १७
गृध्रे याते गिरिनिभतनूर्वालिपुत्रः कपीन्द्रा-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

"नूचे वीरा ! भणत जलधिं लंघितुं कः समर्थः" ॥
तस्य श्रुत्वा वचनमथ ते वानराः सर्वं ऊचुः
स्वं स्वं वीर्यं परतटगमं कोऽपि नाऽङ्गीचकार ॥१८॥
खिद्यत्स्वान्तः पुनरभिदधे निश्वसन्वालिसूनुः
पारं गंतास्म्यपि तु पुनरावर्तनेऽहं सशंकः ॥
न त्वं प्रेष्यः प्रभुरपि च नो जाम्बवाँस्तं बभाषे
वृद्धोऽहंप्राग्बलमिह न मे वत्स ! किं ते वदामि ॥१९॥
"कस्मात्तूष्णीमसि पवनज ! त्वं समर्थोऽब्धिपारं
गंतुं रामाज्जनगतिविदोमुद्रिकामाददानः" ॥
एतां श्रुत्वा पवनतनुजोवाचमृत्ताऽधिपाऽऽस्या-
द्भूयोभूयः प्रलयघनवद्भीममुच्चैर्जगर्ज. ॥ २० ॥
"कर्तव्यं मे वद किमधुना जाम्बवन्" ! गच्छ लंकां
सीतां दृष्ट्वा पवनतनुज ! क्षिप्रमागच्छ भूयः ॥
हत्वा रामः सकुलमधमं रावणं क्षोणिजातां
तामानीय स्वयमिह यशोव्यातनिष्यत्यपूर्वम् ॥२१॥

इतिश्री रामचरितामृते दधिरामीये
चतुर्थः सर्गः ॥ ४ ॥

पंचमः सर्गः

रामस्यांऽघ्रिद्वयमथ मनस्यद्वयं संदधानः
संसाराऽब्धेः स्मृतमपि सकृच्छोषकं सेवकानाम् ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

स ज्ञाराऽब्धिशतपरिमितं योजनानां ततार
प्लुत्वाऽऽकाशे स्वजनकइव प्राप्तदेहोहनूमान् ॥१॥
ज्ञप्तिस्तस्य त्रिदशकृतया मायया नैव लुप्ता
चेतोलुब्धं स्वयमुपनते नेन्द्रियाऽर्थे पुरस्तात् ॥
शक्तिःक्षीणा न खलदलनी सत्यपि प्राणबाधे
वायोर्वेगाद्धियति पततोवीरवाय्वात्मजस्य ॥२॥
विद्वद्वृन्दैर्विरचितनुतिर्वाक्पथाद्दूरभिन्नः
प्रेमाऽऽयत्तः स किल महिमा रामनाम्नोह्यचिन्त्यः ॥
वैपक्षी यद्विगलितमहाविग्रहा विग्रहाऽऽढ्या
पूरेवाऽभूत्पवनजनुषः साऽऽग्रहा साह्यदाने ॥३॥
श्रीरस्वप्नैः प्रतिगृहगता स्वप्नकालेऽप्यलभ्या
दृष्टा नक्तं यदपि चरता तेन नक्तंचरस्य ॥
सीताशोकाऽनलकवलितेतीषदप्याहृता नो
कस्य स्थैर्यं परमृगदृशः स्प्रष्टुरर्थैरलंभि ॥४॥
दृष्टा देवी परिमृगयता शिंशपावृक्षमूले
राम! प्राणप्रिय ! रघुवरेत्येतदेवाऽऽलपन्ती ॥
लोकाऽतीतद्युतिरतिकृशा केशसंस्कारहीना
दीर्घश्वासा मलिनवसना ह्यंजनानंदनेन ॥५॥
धृत्वा देहं विलसति किमु ब्रह्मविद्यैव साक्षा-
दाहोस्वित्स्वीकृतशुभतनुर्वैष्णवी भक्तिरेषा ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

स्वाध्वीतायाः किमियमथवा मूर्तिरेवाऽद्वितीये-
त्यूहाङ्कके जनकतनुजामीक्षमाणोहनमान् ॥ ६ ॥
सूक्ष्मं कृत्वा वपुरतितरां वृक्षपत्रेषु लीनो
यावत्पश्यत्यवनितनुजां सस्पृहं वातजातः ॥
तावत्प्राप्तोविविधवनितावृन्दयुक्तोदशास्यः
साध्वीं दुष्टः स किल चटुभिः सान्त्वयिष्यन्वचोभिः॥७॥
ध्यानप्राप्ते रमणचरणेऽधोमुखीं दत्तचित्तां
वैदेहीं तां स दशवदनोऽवोचदेकान्तनम्रः ॥
"कल्याणि ! त्वं हठपरवशा दुर्लभं लब्धमेत-
त्यक्तुं नाऽर्हस्यमरनिकरप्रार्थ्यमैश्वर्यमद्य ॥ ८ ॥
वीर्यं लोकत्रितयविदितं नश्रुतं वा मदीयं
शक्राद्या मे सुमुखि ! विबुधाः संति पानीयवाहाः ॥
सोऽहं पादौ दशभिरपि ते मौलिभिः संस्पृशेयं
दृष्ट्या नीलोत्पलदलरुचा पश्य मामेकवारम् ॥९॥
त्वामेवाऽद्यप्रभृति तु सुरीवृंदशुश्रूषणीयाः
शुश्रूषन्तां समयतनया या महिष्यो मदीयाः" ॥
देव्यश्चेतोविकृतिमभजन्नाऽनया रावणोक्त्या
दध्नः क्षीरोदधिगतपयः स्वल्पया विप्रुषेव ॥ १० ॥
एकं किंचित्तृणमथ सती त्वन्तरे सन्निधाया-
ऽवोचद् "वक्तुं मनसि न मनाङ्मन्द ! मन्दाक्षमस्ति ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शून्यां दृष्ट्वा वसतिमसतामग्रणीमार्गमहार्षीः
खद्योत ! स्यान्न गतिरियती रामभान्वग्रतस्ते" ॥११॥
हन्तुं सीतां तदनु कृपणोराक्षसेंद्रः कृपाणं
जग्राहोग्रं निशितमधिकक्रोधरक्ताऽक्षिमालः ॥
मन्दोदर्या सुकृतपरया पादयुग्मे पतन्त्या
तद्व्यापारादविहिततमाद्वारितः सन्निवृत्तः ॥१२॥
मासाभ्यां मच्छयनमियमायातु रे यातुधान्यो !
देया शिक्षा किल कुमतये नित्यमेतादृशी वः ॥
नो चेद्भोक्ष्ये शतशकलितं मांसमस्याः प्रतप्ते
तैले भ्रष्ट्वेत्यभिहितवता तेन जग्मे निकेतः ॥१३॥
राक्षस्यस्ता अपि जनकजां भर्त्सयन्त्योऽद्युरेव
स्यादेकाऽऽसां यदि न जरती स्वप्नवृत्तान्तवक्त्री ॥
जीवेत्सा किं दशमुखवचःशूलनिर्भिन्नमर्मा
दद्यादग्निं यदि च बहुशः प्रार्थिता सैव वृद्धा ॥१४॥
जातेऽत्यन्तं रघुवरसती साऽपि निर्मक्षिके वै
वेणीभूतैश्चिकुरनिकरैः कण्ठमुद्बध्य मृत्युम् ॥
इच्छन्ती स्वं नमयति पुरा वृक्षशाखां भुजाभ्यां
तावत्कर्णाऽमृतरसनिभां वाचमूचे हनूमान् ॥१५॥
"भानोर्वंशे भुवि दशरथोनाम साकेतपुर्यां
भूभृद्भूभृन्मुकुटमणिनिघृष्टपादो बभूव ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अग्रे दृष्ट्वा यमतिरभसादर्द्धभागं बिडौजा
लोकाध्यक्षैर्विनुतमजहादात्मसिंहाऽऽसनस्य ॥ १६ ॥
तस्याऽभूवँस्तिसृषु महिषीष्वात्मजाश्चात्मवन्त-
श्चत्वारः श्रीरमणसदृशा रामचन्द्रप्रधानाः ॥
तेषु ज्येष्ठः पितृवचनतः कांतया चाऽनुजेन
प्राप्तोऽरण्यं त्रिदशनिकरप्रार्थ्यमुत्सृज्य राज्यम् ॥१७॥
तत्राऽहार्षीदुपधिविधिना रावणः क्षोणिजां तां
धर्त्तुं रामे कनकहरिणं काननाऽन्तं प्रयाते ॥
तां संमार्गन्गिरिमुपगतस्त्वृष्यमूकाऽभिधानं
सख्यं चक्रे स कपिपतिना तत्र सुग्रीवनाम्ना ॥१८॥
हत्वैकेनाऽर्पयदसुलभं कीशराज्यं स सख्ये
किष्किन्धायामवृषपरमं वालिनं चाऽऽशुगेन ॥
सर्वास्वाशास्वतुलितबलान्वानरान्वानरेन्द्रः
शैलाऽऽकारान्स तु समहिनोज्जानकीमार्गणाय ॥१९॥
तेष्वेकोऽहं सततगमनादञ्जनायां प्रजातो
मुख्यो मन्त्री कपिकुलपतेः किङ्करो राघवस्य ॥
तीर्त्वा सिंधुं दशमुखपुरीमागतो मैथिलीं ता-
मेतां पश्यन्नयनयुगलेनाऽद्य धन्योऽस्मि जातः" ॥२०॥
आकर्ण्यैतां वचनरचनामभ्यधान्मैथिली सा
"नाऽयं स्वप्नोऽर्हति हि भवितुं नाऽस्ति निद्रा यतो मे ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नेयं भ्रांतिर्विषयिविषये यद्यथार्थोपलब्धि-
र्मय्येयं स्यादपि मम मनोमोहिनी राक्षसानाम् ॥२१॥
वक्ता योहि प्रियतमगिरामग्रतः सैष भूत्वा
भूयश्चेतोज्वरसुशमनीं वाक्सुधां पाययेत ॥
विश्वासोमे हृदि दृढतमोयेन जायेत, तापा-
न्निष्पित्सन्नप्ययमसुगणोयेन रुद्धेयत देहे ॥२२॥
वाचोऽन्तेऽस्यास्त्ववनिरुहतो भूमिपीठेऽवतीर्णो
लघ्वाकारः स कपिशकपिः प्राञ्जलिर्लोहिताऽऽस्यः ॥
पञ्चश्लोकीं श्रवणसुखदां तामनूद्योरुपूर्वां
नत्वा साऽश्रुः सपुलकवपुर्मुद्रिकामार्पयत्ताम् ॥२३॥
प्रीतिर्याऽदृश्यभवदवनेरात्मजायास्तदानीं
पश्यन्त्यास्तां करकिसलये नित्यदृष्टां प्रियस्य ॥
तां हृद्येवाऽन्वभवदपि सा जानकी नाऽलमासी-
द्वक्तुं व्यक्तं वचननिचयैरत्र कोऽन्यः समर्थः ॥२४॥
आनन्दं तं निगिलितवतः संशयस्याऽपनोदं
कर्त्तुं देव्याः शपथमकरोज्ज्ञानवानाञ्जनेयः ॥
सत्यं सत्यं खलु रघुपतेर्देवि ! दूतोऽस्मिनाऽन्यो
नेयं शङ्का भवतु भवतीमानसे मां विलोक्य ॥२५॥
अप्राक्षीत्सा रमणचरणक्षेममाश्वस्तचित्ता
"कच्चिद्भ्रात्रा सह स कुशली जीवितेशोमदीयः ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दुर्भाग्यायाः स्मरति मम वा क्वाऽपि वत्स ! प्रसङ्गे
किञ्चाऽऽगन्तुं पवनज!वदाऽऽलम्ब्यते किं विलम्बः॥२६॥
एतादृश्यामिह मम कपे ! दुर्दशायां त्वमासी-
स्त्राता कायाद्विरहविधुराद्गत्वराणामसूनाम् ॥
काकुत्स्थस्य त्वमसि परमप्रीतिविस्रंभपात्रं
शक्या कर्त्तुं भवदुपकृतेर्नाऽऽयुषा निष्कृतिर्मे ॥२७॥
तस्य स्वान्तं तव तु विदितं वत्स ! दीने दयाऽऽर्द्रं
कोऽयं हेतुर्यदिह मृदुतामत्यजत्सांप्रतं ताम् ॥
आपन्नानां चरणशरणं चेतसैवाऽऽर्तिभाजां
भावग्राही प्रभुरनुचितं नेक्षते दोषजातम् ॥२८॥
सोढव्या मे वद विपदियं हन्त !! कालं कियन्तं
कल्पप्रायोभवति समयो योनिमेषप्रमाणः ॥
किञ्चिन्न्यूनः पुनरतिगतोवत्सरोवत्स ! रोदि-
म्यद्यैवेमामधिगतवती प्रेयसस्त्वत्प्रवृत्तिम् ॥२९॥
का वा कार्या प्लवग ! हृदये निष्फला जीवनाऽऽशा-
पश्य प्राप्ता वलयपदवीमंगुलेरूर्मिकेयम् ॥
राक्षस्योऽपि क्रकचरसना भिन्नकांस्याऽऽरवा मा-
मास्यैः फालप्रतिमदशनैर्निर्गिलन्तीव नित्यम् ॥३०॥
तैलभ्रष्टं पिशितमशितुं दुर्मुखोऽपि प्रतिज्ञां
कृत्वा यातः कथमिदमहं जीवितं धारयेयम्"

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवङ्कारं जनकदुहितुर्व्याहरन्त्यास्तदानीं
त्राणी सद्योगलबिलगतैरश्रुभीरुद्धयते स्म ॥३१॥
तां प्रा ऽवोचत्स बहु विनतोधीरमाश्वासयिष्य-
न्कञ्चित्कालं जननि ! गमयेर्लोचने मीलयित्वा ॥
स स्वामी ते सह कपिबलैः शीघ्रमागत्य लङ्कां
जित्वा ऽसंख्यैरतुलितबलै रावणं नेष्यति त्वाम्॥३२॥
कार्यं किंवा गुरु रघुपतेस्त्वत्प्रवृत्तेरलाभा-
देतावन्तं जननि ! समयं यस्तु जातोविलम्बः ॥
रामस्यैकः कपिरपि कृपामात्रमासाद्य सद्यो
लङ्कां जेष्यत्यथ तु मिलिताः किं पुनः सर्वएव ३३॥
"पश्यामि त्वां चटकवपुषं त्वादृशाएव सर्वे
यद्येवं तं सुरविजयिनं तर्कये नो जयेत" ॥
इत्युक्ते तु क्षितितनुभुवा मारुतिर्मेरुभूया-
न्भूत्वा भूयोऽभवदतितरां सूक्ष्मकायस्तदुक्त्या ॥३४॥
चूडापाशस्थितमथमणिं प्रत्यभिज्ञानिमित्तं
दत्त्वा चोक्त्वा सजलनयना पत्तिचारडालवृत्तम् ॥
वैदेही सा व्यसृजदनिलस्याऽऽत्मजं सोऽपि नत्वा
धैर्यं मातः ! कमपि समयं धारयेति प्रतस्थे ॥३५॥
हृष्टोजग्ध्वा स फलनिकरं रक्षकान्मुष्टिपातै-
र्निघ्नन्भञ्जन्नुपवनतरूनाक्षसीभिर्वनौकाः ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रक्षोमाया मम न विदिता पृष्टया सीतयेति
प्रत्युक्तोऽभिः सभयममराऽरातिरावेदितश्च ॥३६।
लंकेशेन प्रहितमवधीद्राक्षसाऽनीकमेकः
पुत्राऽमात्यप्रभृति हनुमान्भूरि भूस्थं भ्रमन्खे ॥
बध्वा पश्चाद्बलरिपुजिता ब्रह्मपाशेन नीतः
पौलस्त्यायाऽऽयतिशुभफलां भारतीमादिदेश ॥३७॥
स क्रोधाऽग्निज्वलितहृदयोऽजिज्वलद्वायुसूनो-
स्तैलाऽऽज्याक्तैरसितसृतिना लूममावेष्ट्य चैलैः ॥
दग्ध्वा लङ्कां स लघुगमनस्तेन वैश्वानरेण
प्रत्यावृत्तः स्वधनिर्सविधंभूय आपृच्छ्य सीताम् ॥३८॥
स्वप्रेयस्याश्चिरविरहवान्राघवोमौलिरत्नं
पश्यन्नासीन्नयनयुगलादश्रुधाराऽभिवर्षी ॥
रोमोद्भेदान्वपुषि निदधे पाणिनाऽप्याददानो
हृद्यारोप्यत्वशकदपि न ज्ञातुमात्मानमेव ॥३९॥
सीतोदन्तश्रवणमनु तं मारुतिं रामचन्द्रो
विस्तीर्णेनाऽतिशयमुरसा पीडयन्नालिलिङ्ग ॥
हे सर्वस्वप्रद ! कृतनतौ जन्तुमात्रे निसर्गा-
द्राम ! स्वामि ! जय जय जयेत्यूचुरुच्चैः कपीन्द्राः ॥४०॥

इतिश्रीरामचरितामृते दधिरामीये

पञ्चमः सर्गः ॥५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

षष्ठः सर्गः

सेना कैशी दिनकरसुतस्याऽऽज्ञया दक्षिणाऽऽशा-
मुद्दिश्याऽथ व्यचलदचलां साऽचलां चालयन्ती ॥
रामः श्रीमाञ्जयति जयति श्रीसुमित्राऽऽत्मजन्मा
राजाऽस्माकं जयति बलवानेवमुद्घोषमाणा ॥ १ ॥
तावारूढौ कनकवपुषोरञ्जनावालिसून्वोः
स्कन्धावुच्चैर्दशरथसुतौ नीलगौरौ तनुभ्याम् ॥
संरेजाते भृशपरिणतौ पुष्टिमन्तौ मनोज्ञौ
जम्बूचूताविव सुरगिरेः श्रृङ्गयोर्वर्त्तमानौ ॥ २ ॥
आशोल्लासं हरिहयपुरोगामिनां दिक्पतीनां
संतन्वानो जडपरिभवं कुर्वता स्वेन धाम्ना ॥
कान्तस्कन्धोदयगिरितटोवायुसूनोस्तदानीं
रक्षोध्वान्तप्रशमनकरोरामभानूरराज ॥ ३ ॥
कीशव्यूहः सततविचलल्लूममालोत्तरंगो
हस्तौघेन द्रुममहिधरव्रातमुत्पाटयन्सः ॥
गच्छन्वेगादुदधिमभितं दक्षिणस्थं चकाशे
कल्पस्याऽन्ते जलनिधिरिवोदीच्य उत्क्रान्तवेलः ॥४॥
सेनामेनां दशमुखरिपुः सन्निवेश्याऽब्धिकूले
नाऽऽप स्वास्थ्यं जलधितरणोपायचिन्ताऽऽकुलाऽऽत्मा॥
यस्य स्मृत्वा सकृदपि जना नाम संशोषयन्ते

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

संसाराऽब्धिं स नरचरितं नाटयामास कार्यात् ॥५॥
लङ्केशस्त्वन्तकपरवशो मन्त्रिणां दुर्मतीनां
मन्त्रे तिष्ठन्ननुजममलप्रज्ञमज्ञोऽभ्यभूत्सः ॥
सोऽपित्यक्त्वा तमधर्मिमं राममेव प्रपन्नः
कोऽन्योरामादगतिकगतिर्हन्त !! लोकत्रयेऽपि ॥६॥
स स्वीचक्रे दनुजदमनोराघवः केवलं न
ज्ञात्वा शत्रोरनुजमपि तं चेतसा कोमलेन ॥
तर्ह्येवाऽस्मै व्यतरदपि तल्लङ्काविलङ्काऽऽधिपत्यं
रामादन्यः प्रभुरिह विना कारणं कोदयालुः ॥७॥
अन्तर्यन्तुः सकलजगतां रामचन्द्रः स भक्त्या
नाम्ना स्वेन त्रिपुरमथनस्याऽर्च्यमभ्यर्च्य लिङ्गम् ॥
बाणत्रासान्नमति बहुलैरात्मसंभूतरत्नैः
सेतुं सिन्धौ व्यरचयदथो विश्वकर्माऽऽत्मजेन ॥८॥
तेनैवाऽब्धिं प्रतिभयचलन्नक्रचक्रप्रकीर्णं
तीर्णोऽगाधं रघुपतिकृपाभाजनं कीशसंघः ॥
कामक्रोधादिभिरनुगतं मोहगंभीरतोयं
कालव्यालं भवजलनिधिं रामनाम्नेव लोकः ॥९॥
श्रुत्वा दूतादपि रघुपतेर्वीर्यमेकान्तमुग्रं
नह्यत्याक्षीत्स हठमधमोराक्षसानामधीशः ॥
कश्चित्क्वाऽपि प्रभवतु महीमण्डलस्याऽपवृत्ता-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

विच्छां कोवाऽन्यथपितुमहो !! राघवीयां समर्थः॥१०॥
आयत्यां तत्त्वणमपि हितं रामवीर्योपपन्नं
स्नेहादुक्तं मयतनुजया पूतया भर्तृभक्त्या ॥
सद्वाक्यं नाऽरुचदनुपमं राक्षसेन्द्राय तस्मै
पथ्यं दिव्यौषधमिव महत्कालरोगक्षताय ॥ ११ ॥
धातुः प्राप्तं वरमसुलभं मन्त्रिषु श्रावयन्स्वं
जन्यं मेने किल हिततरं स्वीयदौर्जन्यजन्यम् ॥
उच्चैरूचे गिरमपि हसन्, "यस्य कोदण्डनादा-
त्संत्रस्यन्ति त्रिदिवपतयस्तस्य भीः कीशनृभ्यः ॥१२॥
सज्जीकृत्य व्रजतु पृतनां मा भवान्भूद्धिहस्तो
धृष्टन्दृष्ट्वा युधि कपिगणान्क्षिप्रहस्त ! प्रहस्त ! ॥
गच्छ त्वं च त्वरितमहिताँस्त्रासयद्भिः कठोर-
र्द्यावाभूम्यौ स्वरथनिनदैर्नादयन्मेघनाद ! ॥ १३ ॥
देहोनाऽकम्पन ! कपिरणे कम्पनीयस्तवाऽयं
स्मृत्वाऽऽत्मीयं बलमपि सुरव्यूहनिर्भेददक्षम् ॥
नाराचानां ततिभिरधुना कीशकाया महान्त-
श्छेत्तव्यास्ते रणभुवि बलेनाऽतिकाय ! क्षणेन ॥१४॥
येऽप्यन्ये मे त्रिदशरिपवोवाहिनीं मण्डयन्तो
मुख्याऽमुख्या व्रजत चपलं योद्धुमद्यैव सर्वे ॥
आयातोऽयं सकिल समयस्तुन्दिलानां भटानां

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यत्र ग्रासान्समममुभिरप्युद्गिलन्ति स्वभर्तुः ॥ १५ ॥
यस्तु प्राणानवति समयेऽपीदृशे, पास्यति द्रा-
क्तस्याऽयं मे गलबिलगलद्रक्तमुष्णं कृपाणः ॥
आदिश्यैवं किल समितये सैनिकान्मन्दबुद्धिः
कालव्यालाऽऽननबिलगतोऽप्याविशत्स्वं निशान्तम् १६
चापप्रासस्वधितिपरिघाऽऽद्यायुधैर्यातुधानै-
र्युद्धं शैलाऽवनिरुहदृषद्गण्डशैलाऽऽयुधानाम् ॥
निस्तेजस्कैरपहृतपरस्त्रीकसङ्गेन घोरं
कीशानां श्रीरघुवरकृपाजातधाम्नां बभूव ॥ १७ ॥
केचित्प्रापुः किल शलभतां मारुतिक्रोधवन्हा-
वन्ये क्ष्माया रजसि मिलिता वालिभूमुष्टिघातैः ॥
वृक्षैःशैलैरपि कतिपये जाम्बवद्धस्तमुक्तै-
र्निर्भिन्नाङ्गाः कतिचन शरैर्लक्ष्मणाऽस्तैर्विदीर्णाः॥१८॥
कीशैरन्यैर्बलिभिरितरे पातिता युद्धमूर्ध्नि
क्रोधाऽऽक्रान्तैः प्रखरनखरैरेव वक्षोविदारम् ॥
एवं सर्वे त्वरितमगमन्क्षौणपास्तामवस्थां
रामद्रोहादिह निरगदाज्जन्तवोयां व्रजन्ति ॥१९॥ युग्मं
मासैरासीदहरविरतस्वापसङ्गादबुद्धे-
रबोद्धव्यं खलु कतिपयैरेकमारातितुल्यम् ॥
रामेषूणां तदपि विभवादग्रजाऽनुग्रहाऽऽप्ता-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दज्ञातव्यं पुनरतितरां कुम्भकर्णस्य जातम् ॥ २० ॥
दर्पश्चित्ते प्रभवतु न किं जेतुरिन्द्रस्य पूर्वं
किन्त्वेकोऽयं रणभुवि तदा विस्मयोऽभूदसीमः ॥
बध्वा पाशैर्विषधरमयै रावणिर्यन्नृबाला-
वालोकिष्ट त्रिभुवनमिदं नैककालप्रमाणम् ॥ २१ ॥
चिन्वन्भार्यामलभत वने भूतिरश्वः सहाया-
न्स्वस्तिर्यश्च भुजगनिवहच्छेदकं बन्धनस्थः ॥
रामः कस्यांचिदपि विपदि प्राप भङ्गं न कंचि-
त्किं वा न स्यादिह सुकृतिनां कार्यकाले सहायः॥२२॥
सङ्गं बाणैरधिगतवतोलक्ष्मणस्येन्द्रजेतुः
शुद्धैश्चापाच्छ्रुतिपथगतज्याविनम्राद्विमुक्तैः ॥
साऽहङ्कारं वपुरथ महाभूतसंघातभूतं
स्वौन्नत्यात्तत्क्षणमिह निजे कारणौघे विलीनम् ॥२३॥
मन्त्रिभ्रात्राऽऽत्मजसखिमुखे दह्यमाने स्वपक्षे
हेतिच्छद्मन्यरिविरचिताऽवार्यकृत्याकृशानौ ॥
क्रोधादन्धैः स खलु नयनैरावणोराममेवा-
ऽपश्यद्रक्तैर्द्विगुणदशभिस्तत्र भूयोविपक्षम् ॥२४॥

१ एकरोमसमानं स्वस्यानन्यसाधारणंकार्यकृत्त्वाभिमानात् । अन्यत्र एकराजकुमारप्रमाणं, तस्य चतुष्पाद्ब्रह्मरूपत्वात्, चतुर्षु पादेषुमध्ये एकस्मिन्नेव पादेऽनंतकोटिब्रह्मांडोत्पादश्रुतेः ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रामाऽग्रे स्म प्रलपति खलोबह्ववद्धं निबद्धो
याम्यैः पाशैरपि स, "हृदयेनिष्फलस्तावदास्ताम् ॥
दर्पोद्रेको, विशिखनिकरस्तापसस्य प्रचण्डो
यावन्नो मे निपतति जगज्जेतुरीशं श्रितस्य ॥ २५ ॥
क्काऽहं शक्रप्रभृतिविबुधक्षोभणप्राप्तकीर्त्तिः
क्काऽकिञ्चन्यं जनकजनितं लब्धवाँस्तापसोऽयम् ॥
सिंहस्याऽग्रे मृगशिशुरिव स्वाऽऽत्मनाशाय वल्ग-
न्नायातोमे रणभुवि पुरोमानवोऽयं वराकः ॥२६।
यं वै चित्तेवहसि वधतोरक्षसां क्षुल्लकानां
संतिष्ठेत क्षणमपि न ते मत्पुरः सोऽभिमानः ॥
कःकैलासोद्धहनविदितान्मामकान्बाहुदण्डा-
न्दृष्ट्वा तु स्याद्धनगृह ! पुनर्धीरचेतास्त्रिलोक्याम्॥२७॥
हा ! हा !! हन्ताऽद्भुततममहो !! यःशिरोभिः स्वकीयैः
प्रीत्या छिन्नैः स्वयमिह भवं तोषयामास देवम् ॥
निःशङ्कोऽयं मनुजतनुजोविद्यते युद्धभूमौ
तस्यैवाऽग्रे सुरगणरिपोरक्षसामीश्वरस्य" ॥ २८ ॥
श्रुत्वा वाचं दशमुखमुखादुद्गतां रामचन्द्रो
न प्रावोचत्किमपि परुषं सागराऽगाधचेताः ॥
मर्माविद्भिश्चपलकथितैर्बिन्दुभिर्मेघमुक्तैः
सन्तः शैला इव न वचनैः स्वस्थितिं हि त्यजन्ति॥२९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

स्मित्वा किञ्चित्प्रकृतिमधुरां वाचमाचष्ट रामो
"रे पौलस्त्य ! प्रलपसि वृथा नेक्षसे कालमग्रे ॥
शून्याऽऽवासात्तव हृतवतो योषितं वै परस्य
श्लाघाऽऽत्मीया न खलु रसनां शोभते गाहमाना" ॥३०॥
रामस्योक्तौ प्रमितवचसो यातवत्यां विरामं
मन्युस्तं त्वानखशिखमथो राक्षसेन्द्रं सिषेवे. ॥
पाणौ बाणाऽसनमुरुतरं सोऽपि, तच्चाऽपि कोट्यां
मौर्वीं, साऽप्याशुगसमुदयं, सोऽप्यसंख्यत्वमाजौ,॥३१॥
न व्योम्न्येवालभत वितता भानुमाच्छादयन्ती
बाणश्रेणी खलु शलभतां राक्षसेन्द्रेण मुक्ता ॥
किन्त्वेकस्मिन्दिनकरकुलांऽभोजभास्वत्प्रयुक्ते
रोपन्याजेऽप्यसितसरणौ तीक्ष्णताकीलभाजि ॥३२॥
युध्यत्युच्चैर्दशशतखराऽलङ्कृतस्यन्दनस्थे
भूमिस्थत्वं परमनुचितं रावणे राघवस्य ।
मन्वानः स्वं किल हरिहयो दिव्यवाहोपपन्नं
भासाऽप्याशा रथमथ दश द्योतयन्तं जिघाय ॥३३॥
तस्मिन्नारोहति बलरिपोर्यानमिक्ष्वाकुनाथे
दारान्पुत्रान्वपुरपि न ते सस्मरुर्वानरेन्द्राः ॥
रोम्णामञ्चान्वपुषि दधतः किञ्च सर्वेऽप्यकस्मा-
द्रामः स्वामी जयति जयतीत्येकदैवोदवोचन् ॥३४॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सीताजानिर्दिनकरकराऽऽकारमारुह्य यानं
सौनाशीरं जवनभवनः साधुवृन्दारकाणाम् ॥
आसीद्गाढं स किल समरे राक्षसानामसह्य-
स्तेजीयस्त्वाह्निमणिरिव त्र्यम्बकोवा वृषस्थः ॥३५॥
नानाशस्त्रप्रहरणमभूद्युद्धमेकान्तघोरं
श्रीरामस्याऽप्यथ दशमुखस्याऽपि सीतानिमित्तम् ॥
तत्तत्कालेऽप्यधिकयशसा वर्ण्यमानं कवीनां
वृन्देनाऽद्याऽवधि च लभते यत्स्वमेवोपमानम् ॥३६॥
दोषज्ञानां गुरुकरुणया वश्यवाग्देवतानां
दूरान्मुक्तं वचनविभवाद्रामपौलस्त्ययुद्धम् ॥
स्तावंस्तावं खलु खलनरान्ग्रासहेतोरशुद्धीः
संचिन्वाना स्पृशतु च कथं भारती मे वराकी ॥३७॥
रामेणेष्वा निशिततरया छिन्नमास्यप्रवेष्टं
भूयोभूयोऽभवदभिनवं रक्षसामीश्वरस्य ॥
प्रायश्चित्तैः परिहृतमपि त्र्यम्बकस्याऽभिधानं
चेतःशुद्धेर्दुरितमिव नो मन्यमानस्य मूलम् ॥ ३८ ॥
नैवाऽरक्षन्मदनमथनाल्लब्धपूर्वोवरस्तं
नो पीयूषं सुचिरनिहितं नाभिकुण्डे स्वकीये ॥
रामे साधूनवितुमवनौ मानवत्वं प्रयाते
क्रुद्धे तावद्भवतु शरणं कोहि लोकत्रयेऽस्मिन् ॥३९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ध्यायं ध्यायं गुरुगणपतीशानमातापितॄणा-
मंघ्रीन्भक्त्या रघुकुलमणिर्बाणमेकं व्यमुञ्चत् ॥
भित्त्वा वक्षः स च दशमुखं पातयित्वा रसायां
तूणीरान्तर्न्यविशत पुनर्नन्दयन्देववृन्दम् ॥ ४० ॥
पौलस्त्याऽरेः शिरसि विशदा वासयन्ती दिगन्ता-
न्मुक्ता देवैरथ सुमनसां वृष्टिरिष्टा पपात ॥
याता वृद्धिं सपदि भुवनेषु स्वरादिष्वमान्ती
छिद्रस्वर्गान्सुखवसतये गन्तुकामेव कीर्तिः ॥ ४१ ॥
तदनु कलकलोऽभूद्व्योमनि व्योमयाने-
ष्वमरपरिवृढानां संकुलस्तुर्यनादैः ॥
"जय रघुवर ! रक्षोध्वान्तविध्वंसभानो !
जय विबुधचकोरव्रातपीयूषरश्मे" ! ॥ ४२ ॥
ननृतुरप्सरसः सहसारमाज्जगुरतीव कलं सुरगायनाः ॥
अविरतंदिविदुन्दुभयोऽनदन्निपतितेभुविविश्रवसःसुते ४३
तनवःपुलकांऽचिताःस्वयंपतितालोचनतोऽम्बुसन्ततिः॥
हतपङ्क्तिमुखं वनौकसां रघुनाथं परिपश्यतांतदा॥४४॥
कृत्वा बिभीषणमधीश्वरमस्त्रपाणा-
मन्त्यक्रियां दशमुखस्य विधाप्य तेन ॥
सीतां ददर्श स चिराद्विरहेण खिन्नां
स्वर्भानुना कवलितामिव चन्द्रलेखाम् ॥ ४५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आदिष्टो रघुपतिना सुराऽधिनाथः
पीयूषं किल समराऽवनौ ववर्ष ॥
कीशौघाःसपदि ततः समुत्थितास्ते
रक्षोभियुधि विगताऽसवः कृता ये ॥ ४६ ॥
सूतं विसृज्य सरथं विबुधाऽधिपस्य
संभावयन्ननुजराक्षसवानरेन्द्रान् ॥
अंके निधाय दयितामनले विशुद्धां
प्रत्याययौ स नगरीमथ पुष्पकेण ॥ ४७ ॥
दिनानि साकेतनिवासिनीनां
भाग्यैः प्रजानां परिवर्तितानि ॥
तथाहि शेषेऽवधिवारयामे
श्रीरामचन्द्रः पुरमाजगाम ॥ ४८ ॥
क्षतत्वचौ दण्डककण्टकौघै
रामस्य पादौ जटिलेन मूर्ध्ना ॥
उदश्रुनेत्रःपुलकाऽऽचिताऽङ्गो
जग्राह वेगाद्भरतो महात्मा ॥ ४९ ॥
उत्थाप्य दोर्भ्यामुरसा रसेन
रामोऽनुजन्मानमुपाऽऽददानः ॥
सीतावियोगाऽऽदि न मानसेन
सस्मार किञ्चिद्वनवासकृच्छ्रम् ॥ ५० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

उवाच रामं भरतः कृताऽञ्जलि-
स्ततः शनैरेव विनम्रकन्धरः ॥
" प्रभो ! तवांऽघ्रिस्मरणादपालयं
प्रजावतीं स्वामिव राजसम्पदम् ॥ ५१ ॥

अतः परं नाथ ! तवांऽघ्रिसेवी
नेष्ये युगं चाऽपि निमेषमानम् ॥
अनैषि कृच्छ्रेण युगीभवन्त
विना भवन्तं तु निमेषमेव " ॥ ५२ ॥

आकर्ण्य रामो भरतस्य वाचं
पितेव पुत्रस्य चिरप्रवासी ॥
वक्तुं न किञ्चित्प्रतिवाक्यमेकं
बाष्पर्गलांऽतर्गलितैःशशाक ॥ ५३ ॥

अथ कुलगुरुमुख्यैःकल्पितं वाडवेन्द्रैः
समुचितमभिषेकं राज सिंहाऽऽसनस्थः ॥
चतुरुदधिसमुत्थैर्मंत्रपूतैः पयोभिः
सह जनकदुहित्रा सोऽग्रहीद्रामचन्द्रः ॥ ५४ ॥

इतिश्रीरामचरितामृते दधिरामीये
षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सप्तमः सर्गः ।

क्रान्तसिंहाऽऽसनं रामं पौलस्त्यवधशोभिनम् ॥
माध्वीकमाधुरीधुर्यैर्वचनैःकवयोऽस्तुवन् ॥ १ ॥
सहसा प्रविविक्तामोराम ! ते नामतेजसा ॥
विनाऽपि प्रतिभापोतं त्वद्यशःक्षीरनीरधिम् ॥ २ ॥
त्वन्नामनौकयाऽल्पोऽपि पारं याति भवाऽम्बुधेः ॥
तरीतुं साधनाऽभावाच्शक्यो न त्वद्गुणाऽम्बुधिः॥३॥
श्यामबालोभवान्राम ? वयं पलितबालकाः ॥
क्षन्तव्या भवतस्तस्मादस्मद्वाचामनौचिती ॥ ४ ॥
प्रीतोभव नवा राम ! वयं तु त्वद्गुणाऽर्णवे ॥
निमज्जन्तोन पश्यामस्त्वां गुणाद्दूरतः स्थितम् ॥५॥
अकिञ्चनप्रियोऽसि त्वं बुधानामिति वाङ्मुधा ॥
संचीयते नामरत्नं हृत्कोशे त्वत्प्रियैः सदा ॥ ६ ॥
न गृह्णीमोवयं मुक्तिं, मुक्तिः किं नः प्रयच्छतु ॥
मुक्तेः कोटिगुणोत्कृष्टां पिबद्भयस्त्वत्कथासुधाम् ॥७॥
त्यक्त्का भवन्तं रामाऽन्तर्यन्तारं नाऽऽद्रियामहे ॥
क्लेशान्पश्यति हृत्स्थोऽयं हन्ति दूरात्स्मृतोभवान् ॥८॥
दोषं गुणं वाऽप्युदरे गोपितुं नोत्सहेमहि ॥
नीतिरेषा महाराज ! "स्पष्टवक्ता सुखी भवेत्" ॥ ९ ॥
अनन्यशरणं भक्तं दारैः पुत्रैर्धनैरपि ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वियोज्य भिक्षुकं कर्तुस्तव केयं दयालुता ॥ १० ॥
कथाऽऽसवप्रमत्तस्य स्वभक्तस्य शनैःशनैः ॥
हन्त !! निर्दयता राम ! सर्वस्वं हरतस्तव ॥ ११ ॥
दीनानां बालपुत्राणां दाराणां पश्यतां गृहात् ॥
प्रव्रजन्ति जटाजूटं बध्वा त्वन्नामचिन्तकाः ॥१२॥
दानवोत्सवहन्तेति स्तूयसे कविभिर्वृथा ॥
सदा[1]नवोत्सवैवेयं पृथिवी राजनि त्वयि ॥ १३ ॥
अश्विनी[2] दयया त्वाद्रा[3] पुनर्वसु[4]समन्विता ॥
न[5]क्षत्रजातिरेवेयं सर्वाऽपि जनता तव ॥ १४ ॥
महीमहेन्द्र ! देवेन्द्रोगोत्र[6]भित्पाक[7]शासन ॥
दुष्टशासनएवाऽसि त्वं पुनर्गोत्ररक्षकः ॥ १५ ॥
धर्मेणैव महाराज ! धरणीं शासति त्वयि ॥
सदंभाः[8]सरितां राजिर्न वर्णाऽऽश्रमिणो नराः ॥१६॥
नीत्या[9] शास्त्रोक्तयाऽपित्वं पालयन्सकलाःप्रजाः ॥
अनीतिमेव काकुत्स्थ ! कुरुषे सागराम्बराम् ॥१७॥
इदानीमसि राजेन्द्र ! श्रीपति[10]श्चतुरा[11]ऽऽननः ॥

१ सदा नूतनोत्सवा । दानवानामुत्सवैःसहिताच । २ अश्वयुता, तन्नामकनक्षत्रं च । ३ कोमला । पक्षे पूर्ववत् । ४ पुनः धनसमन्विता । पक्षे पूर्ववत् । ५ क्षत्रजातिरेव न, प. नक्षत्रजातिः । ६ गोत्राःपर्वताः। गोत्रंकुलंच । ७ पाको दैत्यविशेषः, पाकाः शिशवश्च । ८ दंभेनसहिताः। सज्जलाच । ९ नीतिरहितां । ईतिरहितांच । १० धनवान् । विष्णुश्च । ११ चतुरमुखो, ब्रह्माच ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अन्तेपिनाकी भविता भवानिक्ष्वाकुनन्दन ! ॥१८॥
लङ्कामुपेत्य कपिभिरेकं पुण्यजनं घ्नता ॥
सर्वेऽपि मानवा राम ! त्वया पुण्यंजनीकृताः ॥१९॥
वैरिणो जिष्णुरेवाऽसि दुष्टे दण्डधरः सदा ।
धनदोऽर्थिनि राजेन्द्र ! प्रचेताः कार्यसाधने ॥२०॥
बहुविद्याधरयुता धरा विलसदप्सराः ।
त्वया नाथेन काकुत्स्थ ! नन्दनत्वमुपागता ॥२१॥
प्रतापतपनस्तेऽयं कीदृग्यस्योदये नृप ! ॥
दारान्पुत्रान्धनं किंचिन्न हि पश्यन्ति शत्रवः ॥२२॥
हतौ द्वौ विश्रवःपुत्रौ त्वया, ताभ्यां हतास्त्रयः ।
मृताभ्यामपि राजेन्द्र ! दंभमानमदास्तव ॥ २३ ॥
एकपत्नीव्रतोऽस्मीति कत्थनं शोभते न ते ॥
दृश्यते तव राजेन्द्र ! नारीणां वशवर्तिता ॥ २४ ॥
सत्स्नेहैः सुदशोभासा भासयन्भारताऽऽलयम् ।
कुलदीपोऽसि काकुत्स्थ ! तमः संहारतत्परः ॥२५॥

१ अंते अपि नाकी स्वर्गी । अंते पिनाकी श्रीशिवश्च २ राक्षसाः, पुण्यवंतोजनाश्च। ३ जयशील, इन्द्रश्च । ४ शासको,यमश्च । ५ धनदाता, कुबेरश्च । ६ प्रकृष्टचेता वरुणश्च । ७ बहुभिर्विद्याधरैर्देवजातिविशेषैर्बहीनां विद्यानांधारकैश्च युता । ८ विलसंत्यआपोयेषुतथाभूतानि सरांसि यस्यामिति । विलसंत्योऽप्सरसोयस्यामितिच । ९ नारीणां, न अरीणां । १० विद्यमानघृतादिः । पक्षे सन्स्नेहो यस्य सत्सुस्नेहोयस्येति वा । ११ शोभनवर्त्तिकः सदवस्थश्च । १२ अंधकारः, गुणश्च ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

क्षोभे[1]ऽप्यभिन्न[2]स्थितिको न[3] दीनो वा[4]डवाऽऽश्रयः ॥
कला[5]वद्वृद्धिवर्धिष्णुः पारावरो भवानपि ॥ २६ ॥
शोभायै किल काकुत्स्थ ! सेना ते चतुरङ्गिणी ॥
धनुर्द्वितीयः सकलान्रणे जयसि वैरिणः ॥ २७ ॥
आत्मौपम्येन सर्वांस्त्वमविरुद्धान्प्रपश्यसि ॥
यतश्चारविचाराभ्यां कार्यसिद्धिं समीहसे ॥२८॥
राम ! त्वं तेजसा भास्[6]वान्वदनेन कला[7]धरः ॥
कर्मणा मङ्ग[8]लो नित्यं सौम्[9]योऽसि द्विषतामपि ॥२९॥
गुरु[10]रेव नरेन्द्राणां दैत्यानां मान[11]दः क[12]विः ॥
किं पुनर्मन्द[13]तामेकां त्यक्तवानसि राघव ! ॥३०॥ युग्मं
अरयः सन्ति न क्वाऽपि रामस्येति वचो मृषा ॥
सदा[14]नैवारयो नागा द्वारे द्वारे विशां तव ॥ ३१ ॥
एकपत्नीव्रतस्याऽपि दीक्षितस्याऽध्वरेषु ते ॥
राम ! स्वर्णमयी सीता प्रतिज्ञां साधु भेत्स्यति ॥३२॥
स्वस्मिन्नेव दृढं बद्ध्वा गुण[15]जालैः प्रजास्त्वया ॥

१ महावातादिनासंचलनेऽपि, प-चित्तविकृतावपि । २ अनतिक्रांतवेलः । अनुल्लंघितलोकशास्त्रमर्यादश्च । ३ नदीनामीनो, न दीनश्च ४ एतन्नामकाग्न्याश्रयो, ब्राह्मणाश्रयश्च ५ कलावान् चंद्रः, कलावंतोविद्वांसश्च, ६ प्रकाशमानः, सूर्यश्च ७ चतुःषष्टिकलाधारकः, चंद्रश्च, ८ कल्याणो, भूमिपुत्रश्च, ९ सुभगो, बुधश्च १० उपदेष्टा, वृहस्पतिश्च, ११ मानप्रदः, मानखंडनश्च, १२ क्रांतदर्शी, भार्गवश्च, १३ अज्ञत्वं, शनैश्चरत्वंच १४ मदजलसहिताः, प., सदा नवीनाः शत्रवः १५ दयादाक्षिण्यादिगुणसमूहैः, रज्जुनामानायैश्च ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दिवमेको गमिष्यामीत्याशाऽपि न गरीयसी ॥३३॥
त्वदीयानां गजेन्द्राणामपि ते दान[1]वारिभिः ॥
पिच्छिले भूतले क्वाऽपि वयं गन्तुं न शक्नुमः ॥३४॥
कार्यं भाग्यवतां गेहे वसतामेव सिद्धयति ॥
गता यशस्तवाऽऽदाय दिशामन्तेषु शत्रवः ॥३५॥
भग्नदर्पो न कन्दर्पः केवलं रूपसंपदा ॥
अनन्यसाधारणया जितेन्द्रियतयाऽपि ते ॥३६॥
संतापयति चण्डांऽशुरुद्यन्नेव खरैः करैः[2] ॥
वृषस्थो[3]मधुरै राम ! त्वमाल्हादयसि प्रजाः ॥३७॥
चतुर्षु किल मासेषु जलं वर्षति वासवः ॥
त्वमर्थिषु धनं राम ! मासेषु द्वादशस्वपि ॥३८॥
प्रत्याययतु कोवक्तुं कश्चेदं महदद्भुतम् ॥
महीयस्ते यशोभाति स्वल्पे ब्रह्माण्डकोटरे ॥३९॥
यज्ञयूपैः पदन्न्यासस्थलं न सरयूतटे ॥
स्नानसन्ध्यातर्पणानि क्व राजन् ! विदधीमहि ॥४०॥
मारं जयसि रूपेण कुमारं राम ! तेजसा ॥
सनत्कुमारं ज्ञानेन धुन्धुमारं बलेन तु ॥ ४१ ॥
अलिनोमलिना[4] राम ! मल्लाः किल गदाऽन्विताः[5] ॥

१ मदजलै, द्रव्यत्यागविधिजलैश्च, २ अंशुभिः, राजग्राह्यद्रव्यैश्च
३ वृषराशिस्थो धर्मस्थश्च । ४ श्यामाः, पापिनश्च, ५ गदाः, आयुध-
विशेषारोगाश्च ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

त्वदीयराज्ये सततं समदा[1]स्तु मतङ्गजाः ॥ ४२ ॥
नयनानां सहस्रेण यन्न पश्यति वासवः ॥
द्वाभ्यामेव हि नेत्राभ्यां तत्त्वं पश्यसि राघव ?॥४३॥
गृहोदन्तं न जानासि किं नस्त्वं साधयिष्यसि ॥
कीर्तिं कान्तां तवाऽऽदाय ग्लायन्ते परिपन्थिनः॥४४॥
स्वयं किमप्यकुर्वन्तं सेवितव्यं वनौक[3]साम् ॥
गुणहीनं गुहाऽऽवासं केचित्त्वां जानते[6]बुधाः ॥४५॥
राम ! त्वद्यशसा सर्वं जगत्क्षीराऽर्णवीकृतम् ॥
विकचेन्दीवरश्यामस्त्वमेवैको विराजसे ॥४६॥
सचेतनस्त्वमेवाऽऽसि सर्वाः प्रकृत[9]यस्त्विमाः ॥
देव[10] ! त्वत्संश्रयादेव समर्थाः कार्यसाधने ॥ ४७ ॥
मुनि[12]वृन्दसमायुक्ता विवस्व[13]त्सन्ततिस्त्वया ॥
जडौघा[14]द्रक्षिता राम ! वेदमा[15]र्गाऽनुसारिणा ॥४८॥

१ मदोदानजलं चित्तविकारविशेषश्च, २ निर्गुणब्रह्मरूपत्वात्स्वयंकिमप्यकुर्वंतं किंतुप्रकृतिद्वारैवजगत्सृष्ट्यादिकुर्वंतं, प, अशक्तत्वात्स्वयंकिमप्यकुर्वंतं किंतु परप्रार्थनयैव ३ मुनीनां, वानराणांच ४ निर्गुणं शुद्धब्रह्मत्वादनुद्योगित्वाच्च ५ बुद्धिगुहा पर्वतकंदराच ६ केचिदनेकजन्मपुण्यसंचयेनक्षीणकर्मबंधनास्त्वत्कृपापात्रभूताविद्वांसः एतद्विपरीता अबुधाश्च ७ क्षीरसागरशयनः स्निग्धश्यामवर्णस्त्वमेवेति कविः शृणोति । ८ सप्रसिद्धश्चेतनश्चिद्रूपः, प. सबुद्धिः ९ प्रधानादयोऽमात्यादयश्च १० हे स्वयंप्रकाश ! प. हे महाराज ! ११ जगत्सृष्ट्यादौ राजकार्यें च १२ सप्तर्षयोदंडकारण्यवासिमुनयश्च १३ सूर्यवंशोवैवस्वतमनुश्च १४ जडराक्षससमूहात् प्रलयकालिकसमुद्रजलप्रवाहाच्च १५ वेदमार्गः श्रुतिपथोवेदान्वेषणं च ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

समुद्धरन्ति सर्वेऽपि रागवन्तं जनं नृपाः ॥
उदधार्षीर्मन्द[1]रागमपि त्वं तु नरोत्तम ! ॥ ४९ ॥
पुरा[2]तनैः सत्कविभिः स्तूयमानस्य साऽऽदरम् ॥
गोत्रो[3]द्धारप्रयत्नोऽपि युज्यते भवतः प्रभो ! ॥ ५० ॥
अदिथाः शा[4]त्रवायाऽपि प्रणताय श्रियं पराम् ॥
न[5]रसिंह ! पतन्तिस्म स्त[6]ब्धाःक्रोधाऽनले तव ॥५१॥
क्रमा[7]त्समेधमानेन ब[8]लिभूपालबंधने ॥
राम ! त्वया कृते जाता जग[9]त्यां तु वृषोन्न[10]तिः ॥५२॥
हन्त ! त्वया महीपाल ! भजता भूमिदेव[11]ताम् ॥
अने[12]कवारान्दुष्टानां भूभुजां विहितोवधः ॥५३॥
पुरा[13]ऽसि मुनिवेषस्त्वमिदा[14]नी राजवेषभाक् ॥
चिकीर्षितं न जानीमस्तव स्वेच्छा[15]विहारिणः ॥५४॥
एकदैवाऽधुना सर्वे निहताः परिपन्थिनः ॥

---

१ प्रेमहीनं मन्दराचलंच २ ब्रह्मसनकादिभिर्वृद्धैःकविभिश्च ३ महीमंडलोद्धरणं, कुलोद्धारश्च ४ शत्रुपुत्रायप्रह्लादाय, शत्रुसंबंधिनेबिभीषणायच ५ हेनरश्रेष्ठ !, प. हे नृसिंहावतार ! ६ हिरण्यकशिप्वादयो, रावणादयश्च ७ पादविक्षेपेणपरिपाट्याच ८ बलिनाम्नोदानवराजस्य, बलवंतां राज्ञांच ९ त्रिलोक्यां, भूमौच १० इन्द्रसमृद्धिः, धर्मवृद्धिश्च । ११ भावेतल् ब्राह्मणत्वं परशुरामावतारे प., ब्राह्मणान् जातावेकवचनम् १२ एकविंशतिवारान्, प. बहुवारान् १३ पूर्वजन्मनि, वनवासकालेच १४ अस्मिञ्जन्मनि, वनादागमनानंतरंच १५ भक्तेच्छाविहरणशीलस्यपरमेश्वरत्वान्महाराजत्वात्स्वच्छंदचारिणश्च ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अतःपरं महाराज ! भवान्कंसंहंनिष्यति ॥ ५५ ॥
विज्ञानी करुणाशाली जितदर्पकदर्पकः ॥
तथागतोभवानेव स्तूयते गौतमाऽऽदिभिः ॥ ५६ ॥
करवालेन वै तृप्तः शत्रूणां रक्तपानतः ॥
स्वीकर्तव्यः पुनरपि विग्रहस्ते कलावतः ॥ ५७ ॥
दशैवते परा राम ! विभूतीनां विसृष्टिषु ॥
संख्यावन्तोमहान्तोऽपि तत्संख्यायां तु नच्चमाः॥५८॥
राजन् ! विपुलशीर्षाणां नागानामधिपोभवान् ॥
दधाति धरणीं नाऽन्यं शेषं जानीमहे वयम् ॥५९॥
सदा सुराप्रियोवीरः शूरवंशसमुद्भवः ॥
खरहानन्दमापन्नस्त्वमेव रघुनन्दन ! ॥ ६० ॥
वाचामशक्तिरेवेयमस्माकं रघुनन्दन ! ॥

१ रिपूणामभावात्कं संहनिष्यति प. कंसं हनिष्यति कृष्णावतारे २ क्षणिकविज्ञानात्मवादी ।अपरोक्षात्मानुभववाँश्च ३ हिंसानिषेधपरत्वात्स्वभावाच्च ४ वुद्धः एवंभूतश्च ५ शाक्यमुन्यादिभिः, अहल्यापत्यादिभिश्च ६ युद्धं वपुश्च ७ असिकलाप्रवीणस्य. प. अतः कलौ ८ दशसंख्याका एव मुख्याः प.[ग्रहाणांदशा एवोत्कृष्टाः ९ अवताराणां सर्गेषु प. ऐश्वर्याणांहानिषुवनवासकाले १० विद्वांसोगणितज्ञाश्च ११ अवताराणांगणने ग्रहदशागणिते च १२ अनेकशिरसां महाशिरसां च १३ गजानां भुजगानां च १४ वारुणीप्रियोऽसुराणामप्रियश्च १५ शौर्यवतां वंशे शूरनामकयादववंशेच १६ खरनामकराक्षसहंता गर्दभरूपधेनुकासुरहंताच १७ नंदनामकं गोपराजंपितृत्वेनशरणंगतः, महाराजाधिराजत्वेनाऽऽनन्दंप्राप्तश्च ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यत्त्वदीयगुणौघानां वर्णनादुपरम्यते ॥ ६१ ॥
गुणास्तव प्रमेयाः किं राम ! तस्यांऽपि, यः पुमान्॥
गणयेत्पार्थिवान्रेणूनेकशः सकलानपि ॥ ६२ ॥
इति सहृदयचेतोग्राहिणीभिः कवीना-
मपि भणितिभिरञ्चन्नीषदुल्लासमेकः ॥
विलसतु हृदयाऽन्तः सज्जनानामजस्रं
कलिकलुषकुठारोराघवीयः कपोलः ॥ ६३ ॥

इति श्रीरामचरितामृते दाधिरामीये
सप्तमः सर्गः ॥ ७ ॥

॥ श्रीरामचन्द्रार्पणमस्तु ॥

वाल्मीकीयात्क्वमपि चरिता द्रामचंद्रस्य कंचिद्
व्यासप्रोक्तात्क्वमपि तुलसीदासगोस्वामिनोक्तात्॥
आदायाऽर्थं विरचितमपि ग्रन्थमल्पं स्वतुष्ट्यै
सद्भ्योऽप्येतं सपदि सदसद्व्यंजकेभ्योऽर्पयामि ॥१॥
स्वल्पाऽधीतिर्हिमगिरिवनग्रामके सन्निवासो
गोपैःसंगः सततमहिषीचारणं वर्तनं च ॥
एतत्सर्वं क्व खलु लघुतामूल, मेतत्क्व कर्म
च्छिन्नव्याजा शरणमिह मे सज्जनानां क्षमैका ॥२॥
समासोऽयं रामायणसारः ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३

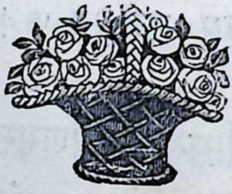

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शुद्धाशुद्धि पत्रम् ।

अशुद्धं	शुद्धं	पृष्ठम्	पङ्क्तिः
सनातन	सनातनं	१	४
सुधाऽऽसारा	सुधाऽऽसार	३	१०
ह्याकृष्ट	ह्याकृष्टे	७	१६
स्वमिहा	स्वयमिहा	७	१६
जानानां	जानानानां	८	४
चेतोवृक्तिर्म	चेतोवृत्तिर्म	१७	१६
विद्रमा	विद्रमा	१८	२
कैकेप्यां	कैकेय्यां	२२	५
निर्भर	निर्भर	२२	१२
देवर्नु	देवैर्नु	२२	१५
इन्द्रियाथः	इन्द्रियार्थैः	२३	२
रव	रेव	२४	७
द्विषं	द्विष्टं	२७	१६
पीवा	पीत्वा	३१	१८
घोरर्व	घोरैर्व	३५	१३
वीर	वीरे	३८	६
हनमान	हनूमान्	४३	२
तमभमिमं	तमधममिमं	५१	४
धृष्टन्	धृष्टान्	५२	११
कठोर	कठोरै	५२	१२
भवन्त	भवन्तं	६०	७
वक्तं	वक्तुं	६०	११
प्रजावंती	प्रजावती	६०	४
बाष्यर्ग	बाष्पैर्ग	६०	१२
रोद्धं	रोद्धुं	२५	२०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सर्वसुलभ

सा. ६९९

३०८४

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सर्वसुलभ

६३५६ a

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

(७)

वाल्मीकि विद्यापीठ पुस्तकालयः

प्रत्यावर्तनतिथिः

०८१/५/१२

०५६।३।२९

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu